

ლევან ზ. შრუშაძე

ბოლშევიზმ-მენშევიზმი და
საქართველოს დემოკრატიული
რესპუბლიკა (1918-1921)

თბილისი
2005

ნაშრომი ეძღვნება საქართველოს XX საუკუნის ისტორიის მართალია, ხანმოკლე, მაგრამ ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს მონაკვეთს - საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის (1918-1921) ისტორიას. ქართული ემიგრანტული ლიტერატურის და საარქივო მასალების მონაცემების საფუძველზე მონოგრაფიაში წარმოჩენილია საქართველოს პირველი დამოუკიდებელი რესპუბლიკისთვის სოციალ-დემოკრატიის (უფრო სწორად - რუსული სოციალ-დემოკრატიის) ორივე მიმდინარეობის - ბოლშევიზმისა და მენშევიზმის განვითარების უარყოფითი, ბავალალო შედეგები. განხილულია ქართველი საზოგადოებისათვის ნაკლებად ცნობილი არაერთი ფაქტი.

ნაშრომი წარმოადგენს 1991 წელს გამოცემილი "განათლებლის" მიერ დასტამბული ამავე სახელწოდების გამოცემის მეორე, შევსებულ გამოცემას. იგი განკუთვნილია ისტორიკოსებისა და საქართველოს ისტორიით დაინტერესებულ მკითხველთა უპართო წრისათვის.

რედაქტორი: ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი

უშანგი სიღამონიძე

© გამომცემლობა „ნა და უკ-ბუკა“

ISBN 99940-23-56-X

წინამდებარე ნაშრომი პირველად გამოსცა გამომცემლობამ "განათლება" 1991 წელს (რეგენზენტი იყო აწ განსტენებული ცნობილი ისტორიკოსი, პროფესორი უშანგი სიღამონიძე). ამჯერად მკითხველს ეთავაზობთ ნაშრომის მეორე შევსებულ და შესწორებულ გამოცემას. პროფ. უ. სიღამონიძემ თანხმობა განაცხადა ამ გამოცემის რედაქტორობაზე და მოგვცა რამდენიმე რჩევა, რომლებიც სრულად იქნა გათვალისწინებული. სამწუხაროდ, ობიექტური მიზეზების გამო, წიგნის გამოცემა შესაძლებელი გახდა მხოლოდ ახლა, როდესაც ბ-ნი უშანგი აღარ არის ჩვენს შორის.

ნაშრომი ეძღვნება საქართველოს უახლესი ისტორიის, მართალია, მეტად ხანმოკლე, მაგრამ უაღრესად მნიშვნელოვან პერიოდს, - საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის (1918-1921) ისტორიას. კერძოდ, ქართული ემიგრანტული გამოცემებისა და საარქივო მასალების შესწავლის საფუძველზე წარმოჩენილია რუსული სოციალ-დემოკრატიის ორივე მიმართულების - ბოლშევიზმისა და მენშევიზმის მეტად უარყოფითი როლი პირველი ქართული რესპუბლიკის ისტორიასა და მის დასასრულში. შეძლებისდაგვარად არის ნაჩვენები, რომ მიუხედავად 1918 წლის 26 მაისიდან დამოუკიდებელი ქართული სახელმწიფოს ხელისუფლების სათავეში მოსვლისა, საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული (მენშევიკური) პარტია მთლიანად ვერ ჩამოხსნა რუსულ სოციალ-დემოკრატიას, რუსულ პოლიტიკურ ორბიტას, რამაც მნიშვნელოვანწილად განაპირობა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის აღსასრული.

მონოგრაფიაში წარმოჩენილია, აგრეთვე, ქართველ სოციალ-დემოკრატთა მანკიერი დამოკიდებულება საქართველოს არასოციალისტური, ეროვნულ-პოლიტიკური ბედებისადმი. იმხანად სოციალისტური მიმართულების ერთადერთი პოლიტიკური ორგანიზაცია, რომელიც საქართველოს ეროვნულ ინტერესებს ემსახურებოდა, გახლდათ ქართველ სოციალ-ფედერალისტთა პარტია, რომელიც XX საუკუნის დამდეგს გიორგი დეკანოზიშვილისა და არჩილ ჯორჯაძის თაოსნობით იქნა დაფუძნებული.

სავალალო იყო ისიც, რომ, კოვქელისრივ მფარველობდა რა საკუთარ პარტიულ შეიარაღებულ დიჯგუფებას, - ე.წ. "სახალხო გვარდია"-ს, საქართველოს მენშევიკური მთავრობა გამოეშველია უშლიდა ხელს ქართული ეროვნული, პროფესიული არმიის განვი-

თარგმან-განმეცხადების საქმეს, რამაც დიდი დიდი დიანსა ახლად-
უკანაგზადი დამოუკიდებელი საქართველოს თავდაცვისუნარიანო-
ბას ეს მკაფიოდ გამოჩინა 1921 წლის თებერვად-მარტში, როდეს-
საც ბოლშევიკური რუსეთის წითელმა ჯარმა მოახდინა საქართვე-
ლოს ოკუპაცია.

უღრმეს მადლობას მოვასხენებთ გამოცემის "ენა და
კულტურა" მთელს კოლექტივს და მის ხელმძღვანელს ბნ
როდანდ ბურჭულაძეს წინამდებარე მონოგრაფიის გამოცემისათ-
ვის.

დღეს, როდესაც 12-წლიანი დიქტატურის შემდეგ საქართველოს
ეროვნული სახელმწიფოებრიობის მშენებლობა კვლავ აღმავალი
გზით მიდის, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება საქართვე-
ლოს დემოკრატიული რესპუბლიკის (1918-1921) ისტორიის სრულ-
ფასოვან შესწავლას.

როგორც ცნობილია, 1917 წლის ნოემბერში საბჭოთა რუსეთის
მთავრობამ უშუალოდ ღვინობა, ხელი მოაწერა „რუსეთის ხალხ-
თა უფლებების დეკლარაციას“, რომლის მთავარი პუნქტები იყო:

1. რუსეთის ხალხთა თანასწორობა და სუვერენობა;
2. რუსეთის ხალხთა თვითგამორკვევის უფლება გამოყოფამდე
და დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შექმნამდე;
3. ყოველგვარი ეროვნული და ეროვნულ-რელიგიური პრივილე-
გიებისა და შეზღუდვის გაუქმება;
4. რუსეთის ტერიტორიაზე მცხოვრებ ეროვნულ უმცირესობათა
და ეთნიკურ ჯგუფთა თავისუფალი განვითარება.

მანამდე კი, ბოლშევიკური პარტიის VII სრულიად რუსეთის
კონფერენციასზე (1917 წლის 24 აპრილი) ეროვნულ საკითხებზე
მოხსენებლის, — სტალინის გამოსვლაში ვხვდებით პუნქტებს:

1. ხალხთა გამოყოფის უფლების აღიარება;
2. სახელმწიფოს ყველა ეროვნების პროდეგარიატის ერთიანი
და განუყოფელი პროდეგარული კოლექტივი, ერთიანი პარტია.
როგორც ვხედავთ, სახვხეა ამ ორი პუნქტის სრული შეუსა-
ბამობა.

ბოლშევიკები უფრო შორს მივიდნენ პარტიის VI ყრილობაზე
(1917 წლის ივნის-აგვისტო). ისინი უარყოფენ მარქსიზმის თეორე-
ტიკოსთა დებულებას დემოკრატიული პარლამენტური რესპუბლი-
კის შესახებ და პარტიის უპირველეს, გადაუდებელ ამოცანად
შეიარაღებულ აჯანყებას და, ამდენად, ნებისმიერი გზით ხელი-
სუფლების ხელიგდებას მიიჩნევენ (როგორი იყო ეს „გზა“, დღეს
ყველასთვის კარგადაა ცნობილი).

გაზეთის „კავკაზსკი რაბოჩი“ იმავე წლის 16 და 17 დეკემბრის
ნომრებში ვკითხულობთ: „... მოქალაქენო! თქვენი მუშურ-გლეხური
მთავრობა სახელმწიფოს სახით გამოსცემს მოქალაქეთა მდგომარე-
ობის დამცემ და გამაუმჯობესებელ კანონებს. მაგრამ, ჭეშმა-
რიტად დემოკრატიული დონისიძიებების ყოველმხრივ გატარებას
ხელს უშლიან ერთი მხრივ, კონტრრევოლუციური ბურჟუაზია,
მეორეს მხრივ — „ობორტენცები“, — მენშევიკები და ესერები. მათ
არ სურთ აღიარება მუშურ-გლეხური ხელისუფლებისა. მოქალა-
ქენო! თუ არ გსურთ რევოლუციური რუსეთისაგან მოწყვეტა...
დაუყოვნებლივ მოითხოვეთ ცენტრალური მუშურ-გლეხური

ხელისუფლების აღიარება." იმავე გაზეთის 1917 წლის 206-ე ნომერში აღნიშნულია: — კორდონიამ და ჩხენკელმა და მათთან ერთად შენევეთა ცხვრის ჟარამ ქართულ შენევეთა გასახარად და საცინოდ შეხტვემ გათულეს მუშათა კლასის დროშა, დროშა ინტერნაციონალიზმისა და ააფრიალეს ნაციონალისტურ-მოვიანტური ბაიარად შერცხვენასა და გახრწანაში ამასე შორს წახელად შეუძლებელია."

ბოლშევიკური პრესის ესოდენი გააფთრება უპირველეს ყოვლისა, გამოიწვია იმან, რომ 1917 წლის 19 ნოემბერს საქართველოს ეროვნულ ყრადლობაზე შეიქმნა „საქართველოს ეროვნული საბჭო" (თუ რამდენად ქვედითუნარბანი იყო ეს საბჭო, სხვა საქმეა და ამაზე ქვემოთ გვეჩვენა საუბარი). მანამდე 9 მარტს, ჩამოყალიბდა ამიერკავკასიის ფროდითი საგანგებო კომიტეტი („ოზაკომ"-ად წოდებული), რომელშიც, გარდა შენეველებისა, შევიდნენ ესერები, კადეტები, ფედერალისტები, მუსავატელები და დანაყები. გაზეთი „კავკასკი რაბოჩი" კი ბოლშევიკური პარტიის ამიერკავკასიის სამხარეო კომიტეტის ბეჭდითი ორგანო იყო, ამდენად, ცხადია, თუ ვისი დიქტატიით მოქმედებდა იგი, რეალურად როგორ ახორციელებდა საბჭოთა რუსეთი „ხალხთა უფლებების დეკლარაციაში" განცხადებულ პუნქტებს და რას ნიშნავდა ბოლშევიკთა და მათი ლიდერების „ნაციონალური პოლიტიკა."

1918 წლის 20 იანვარს რუსეთის საბჭოთა ფედერაციის სახალხო კომისართა საბჭომ, დენინის უშუალო მითითებით, ამიერკავკასიის რეგიონში კომისრად გააწვია შაუმიანო, მის მიღწეად და მარჯვენა ხელად კი კუზნეცოვი [34]. განაცხადია, თუ რა მიზანს ისახავდა ეს დანიშნვა: დიქტებისა და ბოლშევიკური ტერმინაციების გადუქებას. ეს იყო რუსეთის ბოლშევიკური რეგიონის მორიგი ავანტურა თავისუფლებისმოყვარე ერების წინააღმდეგ. მაგრამ, მცირე ხნის შემდეგ ამიერკავკასიის კომისარიატმა უფლიმატუში წარუდგინა შაუმიანს და კუზნეცოვს, მოსთხოვა რა მათ კავკასიის 48 საათში დატოვება. მიუხედავად ამისა, ბოლშევიზმის ჯარისკაცის ფარავანში გადაცემული ემისრები აჯანყებისა და ეთარების დესტაბილიზაციისკენ მოუწოდებდნენ ჯარის ნაწილებს. გორის მაზრაში მათ მოახერხეს „რევილუციური კომიტეტის" შექმნა, რომლის უპირველესი დანიშნულება, შემდგომში მათ მოერე მთელ მუდლი განმარტებით, მაზრის მქმამულთა ამოღება იყო. თავის დავსხნენ სამაზრო თვითმმართველობისა და სხვადასხვა დანშნულების ობიექტებს. ანალოგიურ პროუოკაციულ გამოსვლებს ადგილი ჰქონდა ხაშურშიც. თებერვლის დამლეგს მოხერხდა ბოლშევიკური ავანტურის აღაგება. ანალოგიურ ცნობებს გვაწოდის გაზეთის „ცეკაზ" 1918 წლის 23 თებერვლის ნომერი. აქ ნათქ

ვამია, რომ ბოლშევიკთა წაქეზებით თელავში განლაგებული მე-8 ქართული პოლკის ნაწილი შეეჯახა ადგილობრივ მიდლიკას. ჯარის მენაქრთების ამსახების ორგანიზების მცდელობას ადგილი ჰქონდა ქუთაისის გარნიზონშიც.

ახევე 1918 წლის 11 თებერვალს, საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებამდე, ბოლშევიკური რუსეთის წარმომადგენელმა, საგანგებო საქმეთა სახალხო კომისარის მოადგილემ გ. ჩიხერინმა ბრესტ-ლიტოვსკში თურქეთის მთავრობასთან და მის მოკავშირე სახელმწიფოებთან ხელი მოაწერა წინასწარ საზავო ხელშეკრულებას, რომლის ძალით რუსეთში თურქეთს დაუთმო ქარსის, არდვანის (არტანის) და ბათუმის მხარეთა ტერიტორიები. ეს იყო, რბილად რომ ვთქვათ, სავრთაშორისო სამართლის ნორმების უხეშო დარღვევა, ბოლშევიკური რუსეთის ველიკორუსული პოლიტიკის აშკარა გამოვლენა. იმავე წლის 17 თებერვალს ამიერკავკასიის კომისარიატმა მიიღო რუსეთის საგანგებო საქმეთა სახალხო კომისარიატის ოფიციალური წარმომადგენლის დ. კარახანის მიერ ხელმოწერილი ოფიციალური შეტყობინება [41]. ხაზგასანმელია ის გარემოება, რომ ამ სამარცხვინო აქტამდე ამიერკავკასიის კომისარიატმა და კავკასიის ფრონტმა წინასწარ აცნობა ოსმალეთის მთავრობას, რომ იგი მზად არის საზავო მოლაპარაკებისათვის [34, 41]. თუმცა, მიუხედავად აქ. ჩხენკლის დავინებული მოთხოვნისა, ქართველმა მენეჯერებმა, რომელნიც ჯერ კიდევ „დემოკრატიული" რუსეთისკენ თვუბოდნენ, უარი თქვეს საქართველოს ოფიციალური წარმომადგენლის გაგზავნაზე. ეს ყოვლად გაუმართლებელი უარი ძალზე ძვირად დაუჯდა საქართველოს.

10 თებერვალს ამიერკავკასიის სეიმის პირველმა სხდომამ კომისარიატი დაითხოვა. ამიერკავკასიის დამოუკიდებელი ფედერაციის ხელისუფლად სეიმი გამოცხადდა 1918 წლის 9 თებერვალს [4].

10 თებერვალს ოსმალეთის სარდალმა ენებ-ფაშამ სეიმის განუცხადა თურქეთის მზადყოფნა სამშვიდობო მოლაპარაკებისთვის პირობების შესაშუშეველად. გარდა ამისა, მისი განცხადებით, თურქეთი მზად იყო ეცნო ამიერკავკასიის ახალი ხელისუფლება [41].

სეიმის მომდევნო, 1918 წლის 16 თებერვლის სხდომაზე არმუდ იქნა საზავო დელეგაცია აქ. ჩხენკლის მეთაურობით. დელეგაციის უმთავრეს მოთხოვნას შეადგენდა 1914 წლის საზღვრების უპირობოდ აღდგენა.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ბოლშევიკურმა რუსეთმა ბრესტ-ლიტოვსკში ოსმალეთის, გერმანიის, ავსტრია-უნგრეთისა და ბულგარეთის წარმომადგენლებთან მოლაპარაკება დაიწყო ჯერ კიდევ

ხელისუფლების აღიარება." იმავე გაზეთის 1917 წლის 206-ე ნომერში აღნიშნულია: „... კორდონიამ და ჩხენკელმა და მათთან ერთად მენშევიკთა ცხერის ფარამ ქართულ მენშევიკთა გასა-ხარად და საცინრად ფეხქვეშ გათელეს მუშათა კლასის დროშა, დროშა ინტერნაციონალიზმისა და ააფრიალეს ნაციონალისტურ-შოვინისტური პაირობი. შერცხვენასა და გახრწანაში ამაზე შორს წასვლა შეუძლებელია.“

ბოლშევიკური პრესის ესოდენი გააფთრება, უპირველეს ყოფ-ლია, გამოიწვია იმან, რომ 1917 წლის 19 ნოემბერს საქართველოს ეროვნულ ყრილობაზე შეიქმნა „საქართველოს ეროვნული საბჭო“ (თუ რამდენად ქვედითუნარიანი იყო ეს საბჭო, სხვა საქმეა და ამაზე ქვემოთ გვექნება საუბარი). მანამდე, 9 მარტს, ჩამოყალიბდა ამიერკავკასიის დროებითი საგანგებო კომიტეტი („ოხაიკომ“-ად წოდებული), რომელშიც, გარდა მენშევიკებისა, შევიდნენ ესერები, კადეტები, ფედერალისტები, მუსავატელები და დაშნაკები. გაზეთი „კავკასკი რაბონი“ კი ბოლშევიკური პარტიის ამიერკავკასიის სამხარეო კომიტეტის ბეჭდვითი ორგანო იყო. ამდენად, ცხადია, თუ ვისი დიქტატით მოქმედებდა იგი, რეალურად როგორ ახორცი-ელებდა საბჭოთაო რუსეთის „ხალხთა უფლებების დეკლარაციაში“ განცხადებულ პუნქტებს და რას ნიშნავდა ბოლშევიკთა და მათი ლიდერების „ნაციონალური პოლიტიკა.“

1918 წლის 20 იანვარს რუსეთის საბჭოთა ფედერაციის სახალ-ხო კომსარათი საბჭომ, ლენინის უშუალო მითითებით, ამიერკავ-კასიის რეგიონში კომისრად გაამწესა შაუმიანი, მის მდივნად და მარჯვენა ხელად კი კუზნეცოვი [34]. გასაგებია, თუ რა მზანს ისახევდა ეს დანიშვნა: დივერსიის და ბოლშევიკური ტენდენციუ-ბის გაღვივებას. ეს იყო რუსეთის ბოლშევიკური რეჟიმის მორიგი აგენტურა თავისუფლებისმოყვარე ვრების წინააღმდეგ. მაგრამ, მცირე ხნის შემდეგ ამიერკავკასიის კომსარიატმა ულტიმატუმი წარუდგინა შაუმიანს და კუზნეცოვს, მოსთხოვა რა მათ კავკასიის 48 საათში დარეკება. მოუხდევად ამისა, ბოლშევიზმის ჯარისკა-ცის ფარაჯაში გადაცემული ეპისტოლე იჯანყებისა და ვითარების დესტაბილიზაციისკენ მოუწოდებდნენ ჯარის ნაწილებს. გორის მასრაში მათ მოახერხეს „რევოლუციური კომიტეტის“ შექმნა, რომლის უპირველესი დანიშნულება, შემდგომში მათ მიერვე მიღე-მული განმარტებით, მასრის შემამუდგეთა ამოფლვტა იყო. თავს დაესხნენ სამხარო სკოთშორთელობისა და სხვადასხვა და-ნიშნულების ობიექტებს. ანალოგიურ პროფთაკაციულ გამოსვლებს ადგილი მქონდა ხაშურშიც. თებერვლის დამლევს მოხერხდა ბოლშევიკური აჟანტურის აღგებუა. ანალოგიურ ცნობებს გვაწე-დის გაზეთის „კავკას“ 1918 წლის 23 თებერვლის ნომერი, აქ ნათქ-

ვამია, რომ ბოლშევიკთა წაქეზებით თელავში განლაგებული მე-8 ქართული პოლკის ნაწილი შეეჯახა ადგილობრივ მილიციას. ჯარის შენაერთების ამბოხების ორგანიზების მცდელობას ადგილი მქონდა ქუთაისის გარნიზონშიც.

ასევე, 1918 წლის 11 თებერვალს, საქართველოს დამოუკიდებ-ლობის გამოცხადებამდე, ბოლშევიკური რუსეთის წარმომადგე-ნელმა, საგარეო საქმეთა სახალხო კომისრის მოადგილემ გ. ჩინგერინმა ბრესტ-ლიტოვსკში თურქეთის მთავრობასთან და მის მოკავშირე სახელმწიფოებთან ხელი მოაწერა წინასწარ საზავო ხელშეკრულების, რომლის ძალით რუსეთმა თურქეთს დაუთმო ვარსის, არდაგანის (არტანის) და ბათუმის მხარეთა ტერიტორიუ-ბი. ეს იყო, რბილად რომ ვთქვათ, საერთაშორისო სამართლის ნორმების უკეში დარღვევა, ბოლშევიკური რუსეთის ევლიკორუსუ-ლი პოლიტიკის აშკარა გამოვლინება. იმავე წლის 17 თებერვალს ამიერკავკასიის კომსარიატმა მიიღო რუსეთის საგარეო საქმეთა სახალხო კომსარიატის თეიციადღური წარმომადგენლის ლ. კარახანის მიერ ხელმოწერილი თეიციადღური შეტყობინება [41]. ხაზგასასმელია ის გარემოება, რომ ამ სამარცხენო აქტამდე ამიერკავკასიის კომსარიატმა და კავკასიის ფრონტმა წინასწარ აცნობა ოსმალეთის მთავრობას, რომ იგი მზად არის საზავო მოლაპარაკებისათვის [34, 41]. თუმცა, მოუხდევად ა.კ. ჩხენკლის დაეინებული მოთხოვნისა, ქართველმა მენშევიკებმა, რომელნიც ჯერ კიდევ „დემოკრატიული“ რუსეთისკენ თეურებოდნენ, უარი თქვეს საქართველოს თეიციადღური წარმომადგენლის გაგზავნაზე. ეს ყოველად გაუმართლებელი უარი ძალიე ძირად დაუჯდა საქართველოს.

10 თებერვალს ამიერკავკასიის სეიმის პირველმა სხდომამ კო-მისარიატი დაითხოვა. ამიერკავკასიის დამოუკიდებელი რედერაცი-ის ხელისუფლად სეიმი გამოცხადდა 1918 წლის 9 თებერვალს [4].

10 თებერვალს ოსმალეთის სარდალმა ევხიმ-ფაშამ სეიმს გა-ნუცხადა თურქეთის მზადყოფნა სამშეიდობო მოლაპარაკებისთვის პირთების შესამუშეებლად. გარდა ამისა, მისი განცხადებით, თურქეთი მზად იყო ეცნო ამიერკავკასიის ახალი ხელისუფლება [41].

სეიმის მომდევნო, 1918 წლის 16 თებერვლის სხდომაზე არმე-ულ იქნა საზავო დელეგაცია ა.კ. ჩხენკლის შეთავრებით. დელე-გაციის შემთავრის მოთხოვნას შეადგენდა 1914 წლის ხაზდვრების უპირობოდ აღდგენა.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ბოლშევიკურმა რუსეთმა ბრესტ-ლიტოვსკში ოსმალეთის, გერმანიის, ავსტრია-უნგრეთისა და ბულ-გარეთის წარმომადგენლებთან მოლაპარაკება დაიწყო ჯერ კიდევ

1917 წლის 22 დეკემბერს. მცირე ხნის შემდეგ მოღალატეობა დროებით შეწყდა და განახლდა 1918 წლის 9 იანვარს.

18 იანვარს გერმანიის დელეგაციის წარმომადგენელმა ფონ-კულმანმა შეკითხვით მიმართა ბოლშევიკთა დელეგაციის მეთაურს, სიგარტო საქმეთა სახელხო კომისიარს ლეუ ტროცკის არის თუ არა კავკასიის არმია და მისი სარდლობა, ხაერითოდ, ამიერკავკასიის რეგიონი ბოლშევიკური რუსეთის გამგებლობაში. ლ. ტროცკიმ აშკარად იცრუა, დამატა რეალური სიტუაცია და განაცხადა, რომ კავკასიის ჯარი და რეგიონი რუსეთის უფლებადების სახკომსაბჭოს განკარგულებაში იყო. ლ. ტროცკის ამგვარმა, სუფერენული სახელმწიფოს მიმართ მოღალატეურმა განცხადებამ ფაქტობრივად გადაწყვიტა კავკასიის საკითხთან დაკავშირებით მოვლერაობა შემდგომი მსვლელობა. კავკასიის ბედი ამ მოღალატეობაში.

9 თებერვლის სხდომაზე გერმანიის დელეგაციის წარმომადგენელმა ფონ-კულმანმა კატეგორიულად განაცხადა, რომ სასაფო ხელშეკრულებაში რუსეთის მხრიდან აღნიშნული უნდა ყოფილიყო მფარი გარანტიები გერმანიის მოკავშირის, — ოსმალეთის მიმართ. კერძოდ, რუსეთის ბოლშევიკურ მთავრობას უნდა აღეთქა ოსმალეთის საზარგებლოდ რეგი ტერიტორიების დაცლა. კულმანს ხაზვასმით აღუნიშნავს ტროცკის მიერ 18 იანვარს გაკეთებული განცხადება. ამის პასუხად ტროცკიმ მოღალატეობაში მონაწილე მხარეებს აღუთქა გერმანიის მიერ დასახელებული ტერიტორიების დაცლა.

მოღალატეობის პირველი ეტაპის დასრულების შემდეგ გერმანიამ განაახლა საომარი მოქმედებანი რუსეთის წინააღმდეგ. რუსეთი იძულებული გახდა ხელი მოეწერა გერმანიის მიერ შემოთავაზებულ საზაფო ტექსტზე. რომელიც 1 მარტს მოღალატეობაში მონაწილე ქვეყნების წარმომადგენლებს გააცნო ფონ-როზენბერგმა. მასში აღნიშნული იყო, რომ, ანგარიში ეწეოდა რა არდაგანის, ყარსისა და ბათუმის მხარეების მცხოვრებთა სურვილს (ამგვარი სურვილი კი აღნიშნული მოსახლეობის მცირე ნაწილის მიერ გამოთქმული იყო ოსმალეთის ემიხართა აშკარა ზეწოლით), რუსული ჯარისაგან დაუყოვნებლივ უნდა დაცლილიყო ხსენებული ტერიტორიები. სინამდვილეში იქ იდგა კავკასიის არმიის და არა ბოლშევიკური რუსეთის ჯარის ნაწილები. ამასთან, რუსეთი არ უნდა წარუდგოთ აღნიშნული მხარის საზინაო და სავარუო საქმეებში და მათი სახელმწიფოებრივი მოწყობა უნდა დაკისრებოდა მეზობელ ქვეყნებს, უპირველეს ყოვლისა ოსმალეთს. ტექსტში ხაზგასმული იყო, რომ, თანახმაჲ „რუსეთის ხალხთა თვითგამორ-

კვეთის დეკლარაციის" დებულებებისა, ბოლშევიკური მთავრობა ვალდებული იყო მიეღო ამგვარი მოთხოვნები.

ამრიგად, 1918 წლის 3 მარტს რუსეთმა ხელი მოაწერა ამ ხელშეკრულებას. მიიღო პასუხისმგებლობა ამიერკავკასიის საკითხში სწორედ რუსეთის ბოლშევიკურ მთავრობას ეკისრებოდა.

ხელმოწერის წინა დღეს კი, 2 მარტს, კარახანმა უტიფრად განაცხადა, რომ მოკავშირეებმა ბოლშევიკურ რუსეთს ყარს-არდაგან-ბათუმის მხარეები ჩამოატრეს [22]. მანამდე, 17 თებერვალს, ამიერკავკასიის სეიმის სხდომაზე წაკითხულ იქნა კარახანის ოფიციალური შეტყობინება საზაფო პირობებისა და მოღალატეობის მიმდინარეობის შესახებ. თან, აღნიშნული იყო, რომ რუსეთმა უკვე მოაწერა ხელი ხელშეკრულების საბოლოო ტექსტს.

1918 წლის 15 მარტს რუსეთის საგანგებო ყრილობამ დაადგინა თურქეთისთვის ხსენებული ტერიტორიების დათმობა.

17 თებერვალს ამიერკავკასიის სეიმმა პროტესტი განუცხადა ბრესტ-ლიტოვსკის საზაფო მოღალატეობის მონაწილეებს [41].

27 თებერვალს სეიმის დელეგაცია უკვე ტრაპიზონში იყო. თურქეთის, მართალია, თანხმობა განაცხადა მოღალატეობაზე. მაგრამ, როგორც ამ და სხვა მოღალატეობათა შედეგებმა ცხადყო, იგი არ აპირებდა რუსეთის მიერ „ნაბოძები“ მიწების დათმობას. ვეხიბ-ფაშამ ჯარისგან ბათუმ-ყარს-არდაგანის დაცლა მოითხოვა. უფრო მეტიც, თურქეთის განსრახული მქონდა ხელშეკრულებით გაუთვალისწინებელი ახალციხე-ახალქალაქის მასრების ხელთაღება [41].

13 მაისს სეიმმა ამიერკავკასიის სავარუო საქმეთა მინისტრის უფლებით აღჭურვილ ა. ჩხენკელს მისცა მითითება, რომლის თანახმად სეიმი იძულებული იყო მიეღო ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულების პირობები. თავის მხრივ, თურქეთის ხელისუფლება თანახმა იყო მოღალატეობაზე და, ამავე დროს, ამიერკავკასიას სთხოვდა გამოეცხადებინა საკუთარი დამოუკიდებლობა. რით იყო განპირობებული ეს მოთხოვნა? იმით, რომ ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულების მე-4 პუნქტში ხაზგასმით იყო აღნიშნული: „არდაგანის, ყარსისა და ბათუმის ოლქები დაუყოვნებლივ უნდა გაიწმინდოს რუსის ჯარისაგან. რუსეთი არ ჩაერყა ამ ოლქებში სადმი სავრთაშორისო პოლიტიკური დამოკიდებულების საქმეში და, ამასთან, ანდობს ადგილობრივ მოსახლეობას პოლიტიკური წყობის დამყარებას მეზობელ სახელმწიფოებთან უპირველეს ყოვლისა კი ოსმალეთის იმპერიასთან შეთანხმებით“ [34]. ამ მხარის მეზობელი სახელმწიფო კი, თურქეთის გარდა, იყო ამიერკავკასიის ფედერაციული რესპუბლიკა. თურქეთის მხარე მითხოვდა შეთანხმებას ამიერკავკასიის სახელმწიფოს იურადილუად აღიარებულ

დამოუკიდებლობა ბოლშევიკური რუსეთის მიერ ქვეყნის ოკუპაციის შემდეგ აღიარა.

რაც შეეხება გერმანიისა და ანტანტის ქვეყნების მიერ გადატრიალულ ხსენებულ ნაბიჯს, მას წინ უსწრებდა რამდენიმე ფაქტი, რამაც გადაწყვეტილი მნიშვნელობა იქონია ანტანტისა და გერმანიის მიერ საქართველოს აღმარებისათვის. საქმე ისაა, რომ 1920 წლის გაზაფხულზე წითელ ხელთან წითელი ჯარის სახტიკი მარცხის შემდეგ, რუსეთის მთავრობა იძულებული გახდა იმავე წლის 7 მაისს, ჯერ კიდევ საომარი მოქმედების მიმდინარეობისას, საზავო ხელშეკრულება გაეფორმებინა საქართველოსთან და დე ფურტუ ეცნო იგი [3, 34]. აღსანიშნავია, რომ 1920 წლის 17 აპრილს ჰინტონი აცხადებდა: „ჩვენი პოლიტიკა არის მშვიდობიანი თანაარსება სხვა მთავრობებთან, როგორიც არ უნდა იყვნენ ისინი.“ სწორედ ამ დროს მოხდა ასერბაიჯანის მუსავატური ხელისუფლების დამხობა. იმავე ხანებში იქმნებოდა საქართველოზე ბოლშევიკური წითელი ჯარის თავდასხმის გეგმა [4].

წითელი ჯარის სარდალი, გენერალი მკეერი კრემლს აცხობინებდა: „ჩვენი მოქმედება წითელი ხელის მიმართულებით სახიფათოა. ჩვენი ჯარები ჩვენებული იქნება კატასტროფულ მდგომარეობაში.“ გენერალი მოთხოვდა საქართველოზე თავდასხმის გადადებას [36]. აღსანიშნავია, რომ წეროლი 1920 წლის დეკემბერში, 1920 წლის გაზაფხულის ბრძოლებიდან ნახევარი წლის შემდეგ დაიწერა.

1920 წლის 3 მაისს სერგო ორჯონიკიძე ღვინისა და სტალინს აცხობინებდა: „უკუდაფერი შხად არის და შესრულებდა: მოვლენები ისე ეთარდება, რომ ჩვენ ადრე ეიქნებით თბილისში.“ [3]. ცხადია, თუ ესი მითითებით და ესი უშუალო ხელმძღვანელობით ხორციელდებოდა როგორც ხსენებული თავდასხმა, ისე 1921 წლის თებერვალ-მარტში საქართველოს დაპყრობა. სწორედ ს. ორჯონიკიძე იყო ის პირიყნება, რომელმაც 1922 წელს მიიღო ამიერკავკასიის საბჭოთა უელერაციის №1 საბრძოლო წითელი დროშის ორდენი წარწერით „თბილისის დაპყრობისათვის.“

საომარი მოქმედებების გარდა, 1920 წლის მაისში მოხდა ფაქტი, რომელიც ასევე ბოლშევიკების „მოღვაწეობას“ უკავშირდება. 1 მაისს, კერა დღეს, ქართულ სამხედრო სკოლაზე თავდასხმა მოაწვეეს მოსკოვის მიერ დაქორავებულმა აგენტებმა, რომელნიც ბოლშევიკური ცენტრის მიერ წინასწარ შემუშავებული გეგმით მოქმედებდნენ. ამ ბინური აქციის უსთავრეს მიზანს ეწ. „შინაგანი გადატრიალების“ მოწყობა შეადგენდა თავდასხმელებს ხელთ უნდა ეგდოთ იუნკრები და შემდეგ საყარაულო ათასეულში წაეყვანათ საზენებლად იმისა, რომ „მთავრობა დაპატიმრებულია და

სამხედრო სკოლაზე მათ მხარეზე გადასული“ მათ მოახერხეს 76 იუნკრის ერთ თაიხში გამოწყვედვა, მაგრამ იუნკერთა ნაწილისა და პოლკოვნიკ ალექსანდრე ჩხეიძის გამტრიალმა მოქმედებამ ხაზგადასმული გეგმები. გამოსიქამ მასინვე დადასტურა ამ აქციის მოსკოვის მიერ ინსტიტუტების ფაქტი [14].

ბოლშევიკთა თავდასხმისა და საბრძოლო ოპერაციების მიმდინარეობის შესახებ საინტერესო ცნობებს გვაწვდის ქართული ეროვნული არმიის გენშტაბის ყოფილი პოლკოვნიკი, შემდეგში პოლკოვნიკის არმიის პოლპოლკოვნიკი ეადგრიან თევაძე: „1920 წლის აპრილში ბოლშევიკები იმის გამოუცხადებლად შემოაბრნენ ჩვენს საზღვრებში ასერბაიჯანისა და სომხეთის მხრიდან. მთავრობამ მასინვე დაიწმნა მთავარსარდალად გენ. კვინიტაძე და დაიწყო მწვავე ომი ბოლშევიკებთან. საბედნიეროდ, ამ ომს ჩვენ კარგად მომზადებულები დაეხვედით. ბოლშევიკებმა ვერსად ვერ გადმოღახეს ჩვენი საზღვრები... სულ მოკლე ხანში ბრძოლები შეწყდა და დაიწყო საზავო მოლაპარაკება. 1920 წლის მაისის დასაწყისში დაიდო საზავო ხელშეკრულება.“ აქ ავტორი უშვებს ერთ უზუსტობას, — ხელშეკრულება გაფორმდა მაშინ, როცა ჯერ კიდევ მიმდინარეობდა საომარი მოქმედება. შემდეგ ავტორი იძლევა საყურადღებო ცნობებს იმის შესახებ, რომ საქართველოს დამოუკიდებლობის მოსპობის მიზნით ბოლშევიკური „დამპყრობითი“ მისიის წარმომადგენლები ატარებდნენ მოსამზადებელ სამუშაოებს. ამის შედეგი იყო ე.წ. სამხრეთ ოსეთში ამბოხების მოწყობა, რომელიც საქრობილ იქნა გენერალ გ. მაზნიაშვილის კორპუსისა და გ. ჯუღელიის სახალხო გეარდიის მიერ. ამასთან, ბოლშევიკური რუსეთის 100-კაციანი მისია, რომელიც 7 მაისს, ხელშეკრულების გაფორმებისთანავე იქნა გამოგზავნილი, აქტიურ დიერსიულ საქმიანობას ეწვოდა. ხაზგასმითაა აღნიშნული ისიც, რომ მუშათა შორის ბოლშევიკებს თითქმის არ შეეცდათ თანაბერბობრი [8].

იმავე მოგონებებში გ. თევაძე აღნიშნავს, რომ 1920 წლის შემოდგომაზე საქართველოს ჯარის სარდლობას ხელში ჩაეგარდა XI ბოლშევიკური არმიის სარდლის გენერალ ლევანდოვისკის საიდუმლო გეგმა, დამტკიცებული სრდილოეთ კავკასიის, ასერბაიჯანისა და სომხეთის წითელი ჯარის სარდლის მკერისა და კავკასიის საგანგებო კომისრის ს. ორჯონიკიძის მიერ. გეგმა ითვალისწინებდა დემოკრატიული საქართველოს მოსპობას შეიარაღებული ოკუპაციისა და ანექსიის გზით. სამწუხაროდ, გეგმაში მითითებული არ იყო საქართველოზე თავდასხმის თარიღი, რამაც შეუშალა ხელი ქართული შეიარაღებული ძალების სრულ კონცენტრაციასა და მობილიზაციას.

ამ მონაცემებს ავსებს ქართველი იურისტების შემდეგში ასევე პოლიტიკის არმის ოფიცერების ნ. მათიკაშვილისა და მ. კედილიშ-ვალიშ მითითება იმის თაობაზე, რომ თავდასხმა უნდა მომხდარიყო ექვსი მხრიდან: გაგრა-სოხუმის მიმართულებით, მასისონის რუკულტხილით, დარიალის ხეობით, კახეთის მიმართულებით, ბორჯალოს მხრიდან და ახალციხე-ახალქალაქ-არდაგანის მხრიდან [15]. ახალციხე-არდაგანიდან თავდასხმა რუსეთთან შეთანხმებით უნდა განხორციელებოდა ოსმალეთს. ამას ადასტურებს ეიქტორ ნოზაძის მონაცემები [22]. მოედქანათა შეძგომი მსგელელობა ცხადყოფს, რომ რუსეთის ბოლშევიკური რეჟიმი და თურქეთი საქართველოს საკითხებში შეთანხმებულად მოქმედებდნენ. 1920 წელს ვაზ. ტან-ში ფრანგი ეურნალისტი ეან ტოზანი აღნიშნავდა: „შეკი ახლა კავკასიის ფრანგის დიდ ნაწილზე საქართველო აბრკოლებს პირდაპირ ურთიერთობას ბოლშევიკებსა და ოსმალთა ნაციონალისტებს შორის, რომელნიც თუმცა სხვადასხვა მიზნებს მისდევნენ, მაგრამ ერთნაირად ცდილობენ მოკავშირე დემოკრატია-თა (იგულისხმება ანტანტის სახელმწიფოები - ლ. უ.) გამარჯვებ-ბის საბოტაჟს.“ [22]. ზემოთქმულს ადასტურებს რუსეთ-თურქეთის მოსკოვის 1921 წლის 16 მარტის ანტიქართული ხელშეკრულება, რომელიც ქართველი ხალხის ზურგსუკან იქნა დადებული და ამ დოკუმენტის საფუძველზე, იმავე წლის 13 ოქტომბერს ყარსში დადებული ხელშეკრულება, რომელსაც, ქართველთათვის თვადის ასახვევად, ხელი მოაწერეს შალვა ელიაშვილი და ალექსანდრე სვა-ნიძე (საქართველოს ტერიტორიების დაკავშირებული საკითხები მოსკოვში გადაწყდა და არა ყარსში).

ოსმალეთის „მეგობრული ნეიტრალიტეტის“ მისაღწევად 1921 წლის თებერვლის დამდეგს მოსკოვში დაიწყო მოლაპარაკება ბოლშევიკურ რუსეთსა და თურქეთს შორის [22].

მთელი დრამატიზმი ამ სიტუაციის ის არის, რომ უკვე 1919 წლის დამდეგს აღარავითარი ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულება არ არსებობდა. იგი ბოლშევიკური რუსეთის მიერ გაუქმებული იყო ორჯონის, - 1918 წლის 20 სექტემბერსა და 13 ნოემბერს, შუდ-როსის საზავო პირობებით, იმავე წლის 30 ოქტომბერს, საერთო დაზავების ძალით 11 ნოემბერს, ევრსალის ხელშეკრულებით კი 1919 წლის 19 ივნისს [22].

ამდენად, კემალისტურ ოსმალეთს არ შეეძლო ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულების ძალით ბათუმ-არდაგანის ოლქებზე თავისი „უფლებების“ მოთხოვნა. აქედანვე გამომდინარე, ძალიდა-კარგულა თურქეთის 1921 წლის მითხოვნა (რომლის ერთ-ერთ უმთავრეს საფუძველს არარსებული საზავო ხელშეკრულება წარ-მოადგენდა) საქართველოს საზღვრებში აჭარის ავტონომიის

შესახებ. ეს ავტონომია იურიდიული თვალსაზრისით გაუქმებულად ითვლებოდა, რადგან მოლაპარაკება ამ საკითხის ირგვლივ წარ-მოებდა ხოცუპაციო ხელისუფლებასა და კემალისტურ თურქეთს შორის და არა საქართველოს ეროვნული მთავრობის მონაწილეო-ბით. სწორედ ამიტომ, ყოფილად უკანონო იყო ე. შევარდნაძის რეჟი-მის მიერ ყარსის ხელშეკრულების პირობათა აღდგენა 1992 წელს. ამჯერად შეთანხმებას ხელი მოაწერა საერთაშორისო ცნობის მქონე ქართული სახელმწიფოს ფაქტობრივმა ხელმძღვანელმა (ვი-ნაიდან, მისი რეჟიმი ქვეყნის სათავეში მოექცა სამხედრო გადატ-რისალების შედეგად), რაც სრულიად განსხვავებულ ელფერს სძენს თურქეთთან დადებულ ამ ახალ ხელშეკრულებას.

აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ მოსკოვმა კემალისტური თურქე-თი ოფიციალურად სცნო 1920 წლის 2 ივნისის ნოტიო, რომლის ძალითაც კრემლმა აღიარა „ოსმალეთის ეროვნული პაქტი“-ს კა-ნონიერება. იმავე ნოტიო ბოლშევიკურმა რეჟიმმა სცნო ოსმალე-თის უფლებები ყარს-არდაგან-ბათუმის მხარეებზე, რომელიც „ოს-მალეთის ეროვნულ პაქტში“ მოხსენიებულია, როგორც თურქეთის კუთვნილი ტერიტორია სწორედ ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულე-ბის ძალით. ეს მოხდა საქართველო-რუსეთის 7 მაისის ხელშეკრუ-ლების გაუქმებიდან რამდენიმე კვირის შემდეგ.

ამდენად, საქმე გვაქვს საერთაშორისო სამართლის ნორმების გაუგონად გაყალბებასა და დარღვევასთან.

სხვათა შორის, „ოსმალეთის ეროვნულ პაქტში“, რომელიც ოს-მალეთის მეფლისის (პარლამენტის) მიერ 1920 წლის 28 იანვარს იქნა მიღებული და შემდგომში კემალისტური თურქეთის ნაციონა-ლისტური პანთურქისტული პოლიტიკის ერთ-ერთ უმთავრეს ქე-კუთხედად იქცა, მყორე მეხლი შემდგენიარადაა ჩამოყალიბებული: „რაც შეეხება სამი სანჯაყის - ყარსის, არდაგანისა და ბათუმის ბედს, რომლის მოსახლეობამ თავისი გათავისუფლების დღიდან დაამტკიცა საზვიმო კენჭისყრით თავისი ნება, დაუბრუნდეს დედა-სამშობლოს, ხელის მომწერნი ამ პაქტისა, თუ საჭიროა, დაუშე-ბენ, რომ ხელმეორედ მოხდეს პღებისციტი, თავისუფლად გამოთქ-მული.“ ეს მეხლი აშკარად ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულებას ეყრდნობა. გარდა ამისა, უგულვებელყოფილია რეალური ფაქტები: პღებისციტი, რომელიც გაყალბებული იყო, ფაქტობრივად არ ნატარებულა და გაუქმებულად გამოცხადდა [22].

1937 წელს მოსკოვში გამოიცა ა. მელნიკის წიგნი „თურქეთი“, სადაც ხსენებული პაქტის რუსულ თარგმანში ყარს-არდაგან-ბათუ-მის ხსენებაც კი არ არის.

ახდენდა. ცხადი ზება, რომ საქართველოს დასჯის გეგმა მოსკოვს შემოუბრუნებელი აქონდა ჯერ კიდევ 1920 წლის გაზაფხულზე.

კიდევ ერთი მოვლენის შესახებ, რომელიც ასევე ბოლშევიკთა გამოსვლელ მოღვაწეობას უკავშირდება, 1920 წლის მარტში ე.წ. სამხრეთ ოსეთში ადგილი აქონდა წითელი ემისრების მიერ ინსპირირებულ ანტიკონსტიტუციურ და ანტიქართულ გამოსვლებს. რკპ(ბ) კავკასიის სამხარეთო კომიტეტის 23 მარტის დადგენილებაში ეკითხულობთ: „სამხრეთ ოსეთში შეიქმნას რეკომში. დაინიშნონ რეკომის წევრებად ამხ. გაგლოვი, ჯატიევი და სანაკოევი. ამოცანა: 1. დათხოვნილ იქნას ბევრი შემადგენლობის ეროვნული საბჭო (ლაპარაკია ე.წ. სამხრეთ ოსეთის ე.წ. ეროვნულ საბჭოსე — ლ.უ.); 2. გამოცხადებულ იქნას საბჭოთა ხელისუფლება. დროებითი მოვლი ხელისუფლება გადაეცეს რეკომს; 3. დაუყოვნებლივ შეიქმნას შეთარაღებული რაზმები; 4. დამოუკიდებელი კავშირი ჩრდილოეთ ოსეთთან და გორის მაზრის სოფლებთან. მოძრაობის ცენტრად საზურგელა ცხინვალის.“ [40].

ცნობილია ისიც, რომ ჯერ კიდევ ამ „გამოსვლების“ დაწყებამდე საქართველოს საზღვრებთან დაბანაკებული იყო წითელი ბოლშევიკური არმია იმ იმედით, რომ ხელსაყრელ მომენტში შემოტრიალიყო წყნის საზღვრებში. როგორც ვხედავთ, ეს მოვლენები მიზნად ისახავდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დამხობას და ხორციელდებოდა ბოლშევიკური პარტიის კავკასიის სამხარეთო კომიტეტისა და, აქედან გამომდინარე, მოსკოვის უშუალო დიქტატით.

ბოლშევიკთა 6 მაისის თათბირმა მიიღო დადგენილება. მასში აღნიშნულია: „...უცვლელად მიგვაჩნია საბჭოთა ხელისუფლების დამყარება. გადაკვირვ იქნეს ზეობა, მოეწყო მშრომელი ხალხის მტერთაგან დაცვა (მტერი დემოკრატიული რესპუბლიკა და ქართველებია, „მშრომელი ხალხი“ — სამანაბლო-საციციანოს ოსური მოსახლეობა. — ლ.უ.), მხარე შეუვრიდეს რსფსრ-ს. ამის შესახებ შეტყობინება გაიგზავნოს მოსკოვსა და საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში. ა. ჯატიევი, გ. დედაჩიანი.“ [40].

არც დაუყოვნებლივ, 8 მაისს გამოაცხადეს საბჭოთა ხელისუფლება, მაგრამ არც საქართველოს მთავრობა და სარდლობა იყო გულხელდაკრეფილი. გადაიკეტა რიკის უღელტეხილი, ცხინვალისკენ გაიგზავნა საჯარისო ნაწილები გენერალ მაზნიაშვილის სარდლობით და სახალხო გვარდიის ფორმირებანი გ. ჯუღელის ხელმძღვანელობით. გარკვეული ხნის შემდეგ მდგომარეობა ნორმალურად იქნა.

17 მაისს, ე.წ. რუსეთ-საქართველოს ხელშეკრულების გაფორმებიდან 10 დღის შემდეგ, ე.წ. სამხრეთ ოსეთში მომხდარი ამბების გამო რუსეთის საგარეო საქმეთა სახალხო კომისარმა ჩინერინმა ნოტა-ულტიმატუმით მიმართა საქართველოს მთავრობას, ნოტით, რომელსაც ბაღალი არ მოეცებნება თავისი უტოვარი და დი-მკერობელური ტონით: — ჩვენ მღელვარებით შეუტყვევთ, რომ სამხრეთ ოსეთში, სადაც გამოცხადდა საბჭოთა რესპუბლიკა, ამ ხელისუფლების მოსახლობად გაგზავნილია ქართული ჯარი. ჩვენ გადაჭრით მოვითხოვთ, თუ ყოველივე სწორია, დაუყოვნებლივ გაიწვიონ თავიანთი ჯარები ოსეთიდან, რამეთუ მოგვაჩნია, რომ ოსეთში უნდა იყოს ის ხელისუფლება, რომელიც მას სურს. საქართველოს ჩარევა ოსეთის საქმეებში აღიქმება, როგორც უცხოეთის ჩარევა ოსეთის შინაგან საქმეებში, რაც ყოველად გაუშართლებელია.“ [40]. ეს ნოტა ცხადყოფს, თუ რამდენად კეთილხინდისიერად ასრულებდა ბოლშევიკური რუსეთი საქართველოს რესპუბლიკასთან სულ რაღაც ათიოდე დღის წინ გაფორმებული ხელშეკრულების პირობებს.

ჩინერინის ნოტის საყესებით სამართლიანი პასუხი განცა საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრმა გ. გეგუქორმა [21].

მღელვარებას ადგილი აქონდა იუნისშიც. ე.წ. სამხრეთ ოსეთის ბოლშევიკთა დეპეშაში, რომელიც 18 იუნისს ლენინისა და ჩინერინის სახელზე გაიგზავნა, ნათქვამია: „მენშევიკური საქართველოს შემადგენლობაში სამხრეთ ოსეთი არასოდეს შედიოდა, თვლიდა და თვლის თავს საბჭოთა რუსეთის განუყოფელ ნაწილად.“ [40]. დაახლოებით იგივე შინაარსის დეპეშა გაიგზავნა 8 იუნისსაც [40].

ე.წ. „სამხრეთ ოსეთი“, შიდა ქართლი, რომელიც ოსური ელემენტით კომპაქტურად მხოლოდ XVIII საუკუნეში დასახლდა, ოდითგანვე ქართულ მიწა-წყალს წარმოადგენდა და საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობისა და სარდლობის ბრძოლა საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის დაცვისათვის სრულიად სამართლიანი იყო. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის წინააღმდეგ ბოლშევიკთა აქციებს კი პროვოკაციის, საერთაშორისო სამართლის ნორმების უხეში დარღვევის კვალიფიკაცია უნდა მიეცეს.

იუნისის დამდეგს მოსკოვმა კელავ სცადა საქართველოზე შეიარაღებული თავდასხმა. ბოლშევიკური რუსეთის დამპყრობლური პოლიტიკის მწვერვალს წარმოადგენდა ლორეს ნეიტრალურ მიწაზე ამბოხების ინსაირირების შემდეგ „ქართველ მშრომელთათვის ინტერნაციონალური დახმარების“ საბაბით 1921 წლის 11-12

დღე და ღამე როგორც ზღვის ტალღებს, უკან აკეცივენ ბოლო-
შევიცხობს იყრისებს. განდევნილნი ქოჯრიდან და ქორიდლოდან
უკანასკნელნი ასკდებიან ტაბახმელის მღელთებეს, მკარამ ამაოდ
ზარბაზნები, ტყვიამორჩევეები, დაჭრილ-დახოცილნი და სურათით
გაბნეულია მიწის მტრებიან დატოვებულ ბრძოლის ეკლესი და
სისტემატურად ახვენიებენ უკან მადლობიდან მადლობისად და
უშინადებენ საერთო ტომარას... ყველგან ერთი და იგივე ხმა:
„არასგზით მივიცემო თბილისს ბოლშევიკის საქართველოდან
იწყებს თავისი საფლავის თხრასო.“

სამკეთრიანი ბრძოლის შემდეგ, 25 თებერვადს, საგრძნობლად
შეთხლებული, წელში გაწყვეტილი მე-11 არმიის ნაწილები მკო-
ნდენ თბილისში, ეს იყო საქართველოს მეჩქევი, ურო მთავრობის
მოღვაწეებო და სტრატეგიული შეკდომი

მე-11 არმიის მხარე უბადნენ საქართველო საზღვრებზე
ოთხი მხრიდან მომდებარ ბოლშევიკური ჯარის ნაწილები და
ოსმალეთი, რომელმაც იმადროულად დაიწყო ბათუმისა და
აჭარის ოკუპაცია

ბათუმიდან ოსმალთა გარდევნაც მოღიანად ქართულ
ეროვნული არმიის უმარცხელად გენერალ გიორგი მანსაძეს აღი-
არმიის სახელს უკავშირდება საუროდებო ბათუმისადმი მოღ-
შეკების დამოკიდებულება. რაც ნათლად ჩანს საქართველოში დე-
მოკრატიული მთავრობის თაქედომარის მოადგილეს გ. ლორთქი-
ფანიძისა და აჭარის რეკომის თავმჯდომარის თამარ თარხელაშვი-
ლის მოლაპარაკების მახალებიდან. სრულად მოგვიყვანა გ. ლორთ-
ქიფანიძის განცხადების ტექსტი და მ. თარხელაშვილთან მისი
მოლაპარაკებია სტენოგრაფიულად ჩანაწერის ნაწილი [27].

„საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის, რწმენებული
განცხადება.

ქართველ ხალხთან ერთად, მისი ერთსულოვანი სიბით დაყენე-
ბული მთავრობა მთელი თავისი ძალ-ღონით წინ აღუდგა საქარ-
თველოში შემოჭრილ უცხო ძალებს და ეს ხუთი კვირაა რაც ის,
ქართველ ჯარსა და ქართულ სახალხო გუარდიაზე დაყრდნობით,
აწარმოებს ქვეყნის დაცვას. ხუთი კვირის მისე ბრძოლამ გაიყოფ-
ბით უფრო მრავალრიცხოვანი მოწინააღმდეგეებთან ნათულ, აქო
ქართველი მხედრობის მჩქობა და თავდადება და ქართველი ხალ-
ხის ერთსულოვნება და სიმტკიცე დემოკრატიული რესპუბლიკის
დაცვის საქმეში. ეს ომი, რომელსაც ერთი წუთისაც არ მოუღია
სამოქალაქო ომის ბახათი, გრძელდება დღემდის. მაგრამ, ამ
უკანასკნელ დროს კიდევ უფრო ძლიერ გაერთულდა და გაძწყავდა
საქართველოს სამხედრო მდგომარეობა. ანგორის მთავრობამ (ეწ
ანგორის კემალისტური რესპუბლიკა თურქეთში (ლუ), ისარგებ-

ლა რა იყენი მდგომარეობით. უკვე დაიპყრო არტაანისა და
ართინის ოლქები. ახლა, როდესაც საქართველოს პოლიტიკურსა
და სამხედრო ბაზაა წარმოადგენს ბათუმი, ანგორის ჯარები თავს
შეესხმის ზურგიდან და ახირებს ბათუმისა და მისი ოლქის
დაქრობას. ასეთ პირობებში საქართველოს მთავრობას მდგომარე-
ობა აიძულებს მთელი თავისი ყურადღება მიაქციოს ტერიტორიის
მოღიანობის დაცვის და არავითარ შემთხვევაში, ნებით თუ უნებ-
ლოდ, არ შეეწყოს. ხელი ბათუმის და მისი ოლქის ოსმალეთის
მოერ დაქრობას ამ მიზნისათვის ის თაქო მოუადგობად სთვლის,
მოღოს საქართველო რეკომისა წინადადება მოღაპარაკების შე-
ახებ და შესაძლებლად ხცნობს ამ მდგომარეობაში განსაზღვრუ-
ლი პირობებით ფაქტიური შეთანხმება მოახდინოს საყრებულ
რეკომთან ომისა დაცვიდავის შეახებ, რომელიც სწარმოება
საქართველოს სხედრობაა და რეკომის განკარგულებაში მყოფ
ბოლშევიკურ ჯარებს შორის. საქართველოს მთავრობა მოღაპა-
რაკებაში ხელისდგანელობს იმ აზრით და მიწრადებით, რომ ყო-
უღლებარა დონე და ზომა იხმაროს საქართველოს მოღიანობის
დასაოცად, მოუხედავად იმისა, თუ როგორი შინაგანი წყობილება
იქნება და ეს ან ახლო მომავალში საქართველოში.

ამ ვე დროს, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის
მთავრობა აცხადებს, რომ ეს შეთანხმება სრულად არ სერის ამა
თუ იმ ხელ სუილებს ცრობის საკითხს. საქართველოა კანონიერ
მთავრობა და სთვლის თავის თავს, სადაც და რა პირობებშიაც
იქნა დარეს ვიდრე მთელი ქართველი ხალხის უმრავლესობის
თავის უფად გაერთილები ნებასურვილი არ იტყვის ამის წინა-
აღმდეგ.

საქართველოს დამოუკიდებელი რესპუბლიკის მთავრობის
წარმომადგენელი გ. ლორთქიფანიძე, 17 მარტი, 1921 წელი.

ნაწიგერი მოღაპარაკების სტენოგრაფიული ჩანაწერიდან:

გ. ლორთქიფანიძის: ქემალთა უკვე დაიპყრო არტაანისა და
არდაგანის ოლქები, მას ახლა იყრისში შოატს ბათუმის ოლქსად
ამიტომ სვერ ვდგავართ იმ პრინციპულ ნიადაგზე, რომ, როგორიც
არ უნდა იყოს საქართველო, იქნება მისი ხელისუფლება დე-
მოკრატიული რესპუბლიკა თუ სახელთა წყობილება. სვენი
მოვალეობა არის, მოვალეობა სახელმწო იმბოი და ერთნაული,
რომ ბათუმის ოლქი ყოველ შემთხვევაში დარჩეს საქართველოს,
ვიმეორებ, როგორიც არ უნდა იყოს იმ ეს არის ჩვენი სა-
ხელმძღვანელო გეზი, რადგან ქემალი გათავისუფდა და იყრისში
დაიწყო ბათუმის ხელში ჩასაგდება საქართველოს რესპუბლიკის
დღეს უნდელდება ორ ფრთხილზე ბრძოლა, საჯავახოსა და
ბათუმისა. ამიტომ საჭიროა, რომ მოინახოს საერთო საშუალება,

როსადღაც ადგილზე საერთოა რაც ძველს საქართველოს მთლიანობაა

მ. თრასელაშვილი: ნაპ არ არის წინა დღეები, რომ ბათუმის საკითხი ექვე კახხიდან კონკრეტული ძეგლ მაგრაბ ეს საკითხი მკორეზარისიოგანაა ნეკი პრ ელი მათხოვნილუ ბა არის, რომ საქართველოს დამოუკიდებელი რესპუბლიკის მთავრობამ იქნის საქართველოში მომხდარი კულტურული და ადამიანის საქართველოს საბუნთა რესპუბლიკის და რესპუბლიკის არ იქნება მდებარეობა სხვა დეკრეტების მოკლე შედეგად

გ. ღორთქიშელისაძე: დღეს ექველსა და ა. თრასელაშვილი და პირველ რიგში კახხიდან ექველსა და საქართველოს ტერიტორიის მთლიანობის შესახებ ექველსა ქართველმა ტერიტორიის და რაც შეეხება რესპუბლიკის საკითხს, ნეკი ძველსა, რომ ურთის პოლიტიკურმა ბატონი უკუხილელი ქაღებმა კადამარს საქართველოში დღის წილი და არსებითად შინაურ გადამტრადელებს აღვადი არ ქონას ხელოვნობა რომ საქართველოში დამყარდა თავისუფლება, ნეკითვის კი უდიდესი ტრადიციის, ამ ტრადიციის მოკლე დღის ძეგლ, ტრადიციის ტერიტორიის მთლიანობა კეთილსა ბათონი დღის ახით და რადგან დღეს საქართველოში დამოუკიდებელი რესპუბლიკის მთავრობის არ ექვე საშუალება თანამდგომარეობაში, მის აბრისა, რომ, როგორც არ უნდა იქნება და რა წილობებიც ბათუმის თელქი დარჩება საქართველოს ფარგლებში, ბატონი თრასელაშვილის მიერ დასრული საკითხი, რომ ქართული იქნება საქართველოში შიგნითან გადატრადელებს საქითხ დიდი შედეგად, რადგან საქართველოს დღის, რატონული რესპუბლიკის მთავრობის არ შეუძლია თავისი ხელისუფლება გადაეცეს სხვა პირებს, თვით ეს არის წყარო უფლების, წყარო უფლებითა არი, დამფუძნებელი კრება და სხვა არაფერ

7 მარტი, 1921 წელი.
მოლაპარაკება რეკომისის მხრიდან უშედეგოდ დაარუდდა, რეკომისათვის პირველხარისხოვანი პრობლემა იყო საქართველოში ბოლშევიკური ხელისუფლების ცნობის საკითხი, ვრთენული ტერატორიების მთლიანობა კი სრულიადაც არ შეადგენდა მისი ზარუნვის საგანს.

გერმანულ მაზნიაშვილის ნაწილებსა და თხმადო ასკერებს შორის საომარი მოქმედება სამ დღეს მიმდინარეობდა დაიკრობთა განახევრებული არმია განდევნილ იქნა საქართველოს საზღვრებიდან. ამ ბრძოლებშია ბათუმის მახლობლად იდგა წითელი

კავალერია, რუსეთიც მხოლოდ თვალს აღევჩნებდა მოვლენათა მხედველობა. არ მოხდინდა საომარ თებრაციებში.

საგულქონისა ბოლშევიკი ბესო დომინატის მიერ 1921 წელს რეკომისიის შედგენილი ბოლშევიკური ბრძოლა, რომელიც ხელს მ. თრასელაშვილის მეტეხის ციხის პოლიტიკატიმრებს ნაშრომის შესახებ ცნობებს ეწინააღმდეგება ქართველი ემიგრანტი, ვროუნდელ-ბოლშევიკური სტრუქტურის ცნობები მოდელაზე პუბლიცისტი შალვა ქაღანაძე [13]. ბათუმში აღნიშნული ყოფილა, რომ, არა თუ 1918 წელს არქივ 1920-1921 წლებშიც საქართველოს ბოლშევიკების მოსახლეობაში არ მქონდათ არაერთი დამყარდნო, რომ მათ მიერ იქნის რატონული ამბოხებანი წერადეგება გაფაფხუ რებას, როგორ წითელი, ეილრე რეკომისიური საქმიანობას, ასე იქ 1920 წელს მათის შემდეგაც, როდესაც ბოლშევიკურმა მარტონი დეკლარირი არსებობის უფლება მიიღო, საქართველოს თეკადიკის თანობაზე კი ბ, დომინატე მიუთითებდა, რომ ქართველ ბოლშევიკებს თითოც არ ც უნდა იქნათ და რომ ეს ეთ საქართველოში დამყარება.

ბათონი, როდესაც საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობა ბათუმში იმყოფებოდა, საქართველოს, თვით რეკომისის ზედაც იქ 1921 წელს გაზავხულზე საბჭოთა რესუთმა თამაღეთს დაეუთო 12 ათასი კადრატული კილომეტრი ფართობის ტერიტორია. ბათუმის თელქის ნაწილი ართვინია და არტანის თელქები [24]. როგორც აღნიშნა და ამას არც ქართული საბჭოთა ისტორიოგრაფია მდებარე, რუსეთ-თურქეთის მოლაპარაკება ვერ კიდევ 1920 წლის საფხელების დამდეგს დაიწყო. იმავე ხანებში ოსმალეთის ხელისუფლებამ ბათუმის გენერალ-გუბერნატორად ქიზიბიბი დაამინა [31]. რა თქმა უნდა, ბოლშევიკური რუსეთის მხარდაჭერის იმყოფ.

ამვე მოგვივებს აღვადი ცნობილი ქართველი მეცნიერი და მოღვაწის, ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის თვალსაზრისით წარმომადგენელი ალექსანდრე მანგელიშვილია ნაშრომიდან „საქართველოს საზღვრები“ [17].

მოსკოვსა, გარეშეთათვის მოსაწვევებლად, გ.წ. ამიერკავკასიის მთავრობა 13 ოქტომბრს 1921 წ. ქაღაცე ყარაში ახალი ხელშეკრულება დაადებია, რაც არსებითად მოსკოვის აღნიშნული ხელშეკრულების დადასტურება იყო.

1921 წლის 13 ოქტომბრის ყარასის ხელშეკრულება თამაღეთს უთმობს ყველა იმ ადგილს, რაც მოიპოვა იქველმა რუსეთმა 1829 წლია ადრიანოპოლისის ზავის შემდეგ, ბათუმის გამოკლებით.

გარდა აღნიშნული მხარეებისა, ბოლშევიკებმა გააჩუქეს საქართველოს ადგილები აღმოსავლეთითაც და აპხიზთა-აღმოსავ-

ჩვენ აღიბრუნეთ (პირდაპირ) ქართველ მენშევიკთა მსგავსი იმიჯები
-ლიბერალურებისკენ" იყო პარტიული
ამ რეკლამისათვის ავტოგრაფები ქაიხურდია და სიმონ მკეჩქაძე
აქედით დროებით მოუღწევად მოახდინა ეს დავა. აქედან
რუსეთის დემოკრატიული დამოუკიდებელი ქვეყანის და
ლიბერალური სივრცის აწარმოება იყო ამ რუსეთის დემოკრატიული დამოუკი-
ნებელი ქვეყნის აწარმოების მიზანი. ამის მიხედვით დროებითი ხელის-
სუფილსა, რომლის ხელმძღვანელიც ქაიხურდია
ა) წყევნა ანუ დემოკრატიული სახელისუფლების ხელისუფლების
რუსეთის დემოკრატიული სახელისუფლების ხელისუფლების ხელისუფლების
ამოქმედება გადამწყვეტია მისი უფლებით
ბ) ავტონომიური გადამწყვეტილება ანუ ავტონომიური სახელისუფ-
ლების
გ) შეფენა მზარდი ამ მომენტამდე, როცა შეიქმნება ევროპა-
საგან კომიუნალური რეკონსტრუქციის ხელისუფლება ან
როცა გაიხსნება საერთო რუსეთის სრულყოფილებიანი და სუფილ-
ბელი ქვეყანა" [23].
(ამიწერილია 1917 წლის 11 ნოემბრის რევოლუციური ორ-
განიზაციების წარმომადგენელთა დადგენილებიდან).
როგორც აღნიშნული იყო, თანამედროვე საზოგადოება ამიერკავკასი-
ის კომისარიატის მიმართადა წინადადებით, რათა ამ უკანასკნელს
გამოეცათ საზოგადოება და ამიერკავკასიის დამოუკიდებელი შე-
დგენილების მოთხოვნად. ამ ანგარიშით მიზნების შესახებ, რაც თს-
მდელის ამოხსნისათვის უკვე ითქვამოდა, შეიქმნა კომისარიატის და
სემიის, იგი კვლავინდებურად აღიბრუნა რუსეთის დემოკრატიული
დამოუკიდებელი ქვეყნის აწარმოება უფრო და სწორედ ასევე მიზ-
ნით, თანამედროვეს მიერ გაფრთხილებულმა სემიამ არ გაზიარა
თავის წარმომადგენელს ორგანიზაციისთვის საზოგადოებრივ
ქებაზე დასაწერებლად ასე რომ მომხდარიყო, ყინ იყოს, იქნებ ასე-
ვემართდნენ წარმართულად საკრთულსა და ამიერკავკასიის სუფი-
ლილი
1918 წლის 4 იანვრის სემიის დადგენილებაში ხაზგასმითაა
აღნიშნული:
"ავსტრიის რა შევერთო საგი იმ საფუძველზე, რომელიც მისაღ-
ბია რუსეთის დემოკრატიისათვის, საჭიროდ ვრაცხთ შედარებით
ნათ, რომ ჩვენ, წარმოადგენთ რა რუსეთის რესპუბლიკის მერად-
გებულ განუყოფელ ნაწილად, შევერთო შევერდეთ თავზე მოღაბ-
რებებს მხოლოდ ეხლაბან შევერთო დამოუკიდებელი ქვეყნისაგან
ხათარად უფლებამოსილების მიღების შესახებ" [23].
მხოლოდ ადგა რუსეთთან დაკავშირებული იმედების გა-
ჭარყნებისა და სარეკონსტრუქციული ქვეყნის აქვანშეგ

მოხერხობის შედეგად, ამიერკავკასიის სერში იმყოფებულნი გახდნენ (დ. აბ. იმყოფებულნი გახდნენ) გარეუკანადებინა ამიერკავკასიის შუაში
მოხერხობის შედეგად, ამიერკავკასიის სერში იმყოფებულნი გახდნენ (დ. აბ. იმყოფებულნი გახდნენ) გარეუკანადებინა ამიერკავკასიის შუაში

ქართული მენშევიკების მცდარ პოლიტიკურსა და სტრატეგიულ ხაზზე უნდა ითქვას შემდეგში:

როგორც აღინიშნა, 1920 წლის გაზაფხულზე წითელ ხელთან აღებული პიონდა ბრძოლებს ქართულ ეროვნულ ჯარსა და წითელ დივიზიებს შორის.

აი, რას გვითხვოდათ ა მანუელიშვილის წიგნში:

„1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულებას ხელ მადე მოსცვა საბჭოელების თავდასხმა ნაუცხადებლად მომზადებული საქართველოს ჯარი დაშპრობელთა შესახედრად გაემგზაურა და გაანადგურა ორი წითელი დივიზია. მაგრამ საქართველოს წინადაუხედამა მთავრობამ ამ პირველი გამარჯვებიდან არ გაიზიარა სათანადო დასკვნა და მთავარსარდლის შეხედულების საწინააღმდეგოდ საბჭოებთან მოლაპარაკებას შეუდგა, რითაც მათ რეორგანიზაციის საშუალება მისცა“ [18].

ამავე ფაქტთან დაკავშირებით ქართული ემიგრანტული გაზეთი „ქართული აზრი“ წერდა:

„1920 წელს საქართველომ უკუაქცია წითელი რუსეთის ჯარი და გენერალ კუინიკაძის წინადადება რომ დაეკლავი ფიქლებით, ბევრი შანსები იყო, რომ წითელი ჯარი განადგურდებოდა და მთელი კავკასია მისი გაელქვისაგან და ოკუპაციისაგან განთავისუფლდებოდა. ამ გარემოებით დამუხრთხალი მოსკოვი მიხედვად, რომ, უადრე საქართველოს პყავდა მცირერიცხოვანი, მაგრამ მანც ჯარი, ახალი დტაკებით ყვრას გახედბოდა და მიმართა რუსეთისათვის ჩვეულ მზაკურულ ხერხს: დასდო 1920 წლის 7 მაისის სამეგობრო და თავდაუსხმელობის ხელშეკრულება.

ამ ხელშეკრულებამ საქართველოს თავდაცვის გრანობა დააჩლუნგა და გამოიწვია შეიარაღებული ძალების დემობილიზაცია. ეს იყო თურმე მოსკოვის მიზანიც. 1921 წლის თებერვალში მან შემოგვისია თავისა ურდოები და საქართველო დაიყრო“ [33].

ახლა კი ქართული ჯარის მთავარსარდალს, გენერალ გიორგი კუინიკაძეს მოეუსმინოთ:

„1920 წლის 7 მაისს გრ. ურატაძემ მოაწერა ხელი ხელშეკრულებას მოსკოვთან მოეხედავად იმისა, რომ ამ დროს ქართული სისხლი იღვრებოდა ჩვენს საზღვრებზე რუსებთან ბრძოლაში.

18 მაისს სამხედრო მინისტრი გრავოლ დოროტიკიანოე და მე გაემგზაურეთ ფრონტზე ნ. ყორდანიას თანხმობით. უკვე გატყეული იყო ბრძანება ა მათისათვის მთავარი შეტყევის დაწყებისათვის, და ჩვენ გვექონდა ადერბეიჯანელებთან დადებული პირობა, რომ ისინი მოახდენდნენ რუსების ზურგში აჯანყებას, რაც მართლაც მოახდინეს 25 მაისს განჯაში. 19 მაისს, 12 დღის

შემდეგ ბოლშევიკებთან ხელშეკრულების დადებისა, სადახლოში მოვიდეთ ბრძანება ომის შეჩერებისათვის.

ერთ დამეში მოხდა უმისეო (ველილება).

ეს იყო 1920 წლის... როცა გაჩაღდა ომი ბოლშევიკებისა პოლთელებთან და ვრანკელთან. ჩვენს მხარეს ბოლშევიკების ერთი დივიზია ისე იყო დაძირცხებული, რომ ფრონტიდან მოხსნეს. მეორე დივიზია დაეამარცხეთ და ელქნდით. ჩვენი ცნობით, ბოლშევიკებს, ეკედათ კიდევ მხოლოდ ერთი დივიზია ბაქოსთან, ჩრდილო კავკასიიდან წამოაული. ამ დროს მე მყავდა 40 ათასზე მეტი ხისტი.

25 მაისს ადერბეიჯანში მოხდა აჯანყება. ეფიქრობ, რომ ჩვენს გამარჯვებას შეიძლება მოჰყოლოდა ჩრდილო კავკასიელების აჯანყება ბოლშევიკების წინააღმდეგ, როგორც ადერბეიჯანში.

აი, როდი, დაგვარეთ ჩვენი სამშობლო და არა 1921 წელს.

ამის მაგიერად მოხდა უცხადო ამბავი: თანახმად ბოლშევიკური ადერბეიჯანის მოთხოვნისა, ჩვენი გამარჯვებული ჯარი იხდეს წითელი (გატყეს) ხიდის აქეთ. ეს ჩვენი დაძირცხებული მტერი (ბოლშევიკური აღურბეიჯანი) მხოლოდ ამ პირობით თანხმდებოდა საზავო მოლაპარაკებაზე“ [11].

აქ მცირე უზუსტობას აქვს ადგილი. როგორც მოვლნათა მსელედ იმა და მაისი ამსახელი დოკუმენტები ცხადმყოფს, ადგილი ქმნიდა არა ბოლშევიკური აზერბაიჯანის, არამედ ბოლშევიკური რუსეთის შიარაღებულ თავდასხმას საქართველოზე.

ეკრავითარ კრიტიკას ვერ უფლებს ის შეცდომებიც, რაც ენშევიკურმა (სოციალ-დემოკრატიულმა) მთავრობამ დაუშვა 1921 წლის თებერვალ მარტში. კერძოდ, გ. კუინიკაძის ხსენებული ნაშრომი ცხადყოფს, რომ აარდალ გ. კუინიკაძის ხელმეორედ (1920 წლის ამაგის შემდეგ იგი გადაყენებულ იქნა) დანიშნის დროისთვის, 16 თებერვალს, მაშინ, როცა, რუსეთ-საქართველოს ომი თითქმის ხუთი დღის დაწყებული იყო, მთავრობას არ გააჩნდა თავდაცვის არაერთარი გეგმა, დაწყებული იყო მთელი რიგი სტრატეგიული შეცდომები [11]. რაც ხუთი მხრიდან ბლოკირებული სახელმწიფოს მთავრობისათვის კუკლად უპატიებელია!

საეკრავადგება ბოლშევიკური სამხედრო პრესის ერთი პუბლიკაცია [42], რომელშიც ეკითხულობთ:

— იერიშები მიიტანეს მე-9, მე-10, მე-11 არმიების შენაერთებმა... ვიმყოფებით 90 კილომეტრზე თბილისიდან. მტერი სდუმს, ნერვები უაღრესად დიამბულია. უცვრად მოგვისა განგაშის ჩუმი ნიშნები და იმაელროულად დაიწყო ხარბაზებისა და ტანკების გამაყრუებელი, საშინელი გრიალი... მოწინააღმდეგე შეიჭოთებულა ელვასებური იერიშებით, მიგრამ სასწრაფოდ პასუხობს დირსეულ და

თანაბარ მოწინააღმდეგეს გამანადგურებელი ცეცხლით ეცილებოდა და კოლხური ტახტის სახტყე ტოვილს განიცდიდა.

მოწინააღმდეგეთა ჯარის წარსიმაღვენილია ეს სიტყვები აშკარად მოუთხოვს ქართული ჯარის შესაძლებლობებზე და რომ არა 1920 წელს მენშევიკური მმართველობის უხერხულობა 1921 წელს სტრატეგიული და პოლიტიკური თვალსაზრისით ეს ებოძა უხერხულობა შეტევები, ეს იქნის რაიმე დამოუკიდებელი რუსეთთან საქართველოს ურთიერთობები.

მენშევიკთა კომდე ერთი ყოფილად გაუმართლებელ საბიჯზე მოგვითხრობს ა. მანუილიშვილი:

„ყოფილ ჯარჯის პოლიტიკის გამო რთული უკურო მტრის შეუძლებელიც კი იყო ისტორიული გარემოს დარღვევა საქართველოში... მეორეს მხრივ, საქართველოს მთავრობა დათანხმდა 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულებას მეხელმძღვანელებს დათქმული იყო საქართველოს ტერიტორიიდან უცხო ჯარების გაყვანა რუსეთი მოუთხოვნიდა ელოდა ინგლისელების გაზიარებას. საქართველოს უღელტეხილების ნეიტრალიტეტს ხელი უნდა შეეწყობის მიერ გამოსხული აგრესიისათვის, რადგან ნეიტრალიტეტი ზრდა იყო გაანგარიშებული, რომ ქართული მიხედვით ჯარების მოხელა და დამოუკიდებელი წერტილების დაცვა შესაძლებელი იქნებოდა მოულოდნელი შეტევის შემთხვევაში“ [18]. 7 მაისის ხელშეკრულების ძალით საქართველოდან სხვა ქვეყნების სამხედრო ინგლისის) საჯარიმო შენაერთები გაყვანა და კომპარტიის დევილიზაცია საბჭოებისწერო გამოდგა საქართველოსთვის.

ჯერ კიდევ 1920 წლის აგვისტოში გამორჩენილი შევიცარიელი ისტორიკოსი, იურისტი და პოლიტიკოსი, ქართველი ერის დიდი მფობარი ჯან მარტვილი ფრთხილდება საქართველოს: „ახერხაიჯანი უკვე მოსკოვის ხელშია. აქ არაფერია პროდუქტული დემოკრატიის მაგავსი მოსკოვის წარმომადგენელია მია ბატონი პატრონი. ასეთივე მდგომარეობაა მრდილოეთ სპარსეთში, სადაც ინგლისელების სიძულვილით, ნაციონალიზტებმა ხელი შეუწყვეს ბოლშევიკებს. როდესაც ხუთი-ხიტი მიხელა, რომ მია მეგობრებს მხოლოდ ბრძოლი აიტერ, სება რუსეთს გასატანად, წინააღმდეგობის გაწევა მოინდო, მაგრამ იგი გადააყენეს და მის ადგილზე მოსკოვიდან მოსული. ღერინის კაცი დასვეს ვიტი ჯარი დგას საქართველოში“ საქართველოსი? უკერ არა! ქართველებს აცნობენ, როგორც მამაც ნომარტი. მაგრამ მათ არ შეუძლიათ ბევრ მოწინააღმდეგეს გაუძღონ ერთად. ქმალ-ფაშას დახმარებით ცდილობენ ბოლშევიკები ჯერ სომხეთს მოუღონ ბოლო, ხოლო ქართველებთან ძველი დამოკიდებულება სრულიად მოლაპარაკებას აწარმოებენ; თან ჯარისკაცებს აყვებენ ადმოსაველეთის მხრიდან“ [25]. სამ

წუხაროდ ქართველმა სოციალ-დემოკრატებმა (მენშევიკებმა) ამ ბერძენი ურად არ იღეს ეს ბრძნული გაფრთხილება...

დვინი და ერის გამყიდველმა ქართველმა ბოლშევიკებმა კარგად თქვიდნენ მერყევი და ერთეულ ცნობებებს მოკლებული ქართული სოციალ-დემოკრატიის (მენშევიკების) სუბი მხარეები. აქ ისარგებლა იდეო ამით სწორედ ამაში უნდა ეყდებოთ ბოლშევიკთა სოციალ-დემოკრატიის კრასურთი მინშენელივანი მიხეი.

ქართველ სოციალ-დემოკრატთა რუაოვილური მოდრეკილება საე იმით გამოდგება დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის ემიგრაციიდან კარგა ხნის შემდეგაც, კერძოდ კი ეისბადენისა და შემდეგ მიუნხენის მოლაპარაკებებზე, რომელთაც აწარმოებდნენ რუსული და არარუსული პოლიტიკური დაჯგუფებანი. საბოლოოდ, მოლაპარაკების შედეგები გფორმებულ იქნა წერილობითი დადგენილების სახით 1953 წლის 16 თებერვლის მიუნხენში. ჯერ კიდევ ეს საბადენში რე ითის სოციალ-დემოკრატიის ლიდერებმა დიდასტურება, რომ რეაქტისა და ნაციონალისტობათა მიერ უნდა შედგენილიყო რესეიის კოვილი დროებითი საბჭოს (დაითხივეს 1917 წელს) სტრუქტურის მქონე ორგანი, რომელიც მოიღებდა ემიგრირებული „არკობრდამენტის“ ახის, რა თქმა უნდა, რუსული ძალები ამკარა პეტესიითა და წამყვანი როლით. ამ საბჭოში წარმოდგენილი უნდა ყოფილიყო ნაციონალისტობათა საბჭოები „ქართული ურთულა საბჭო“ სახელწოდებით ქართველი ამგვარი ორგანი შეიქმნა ქართველი სოციალ-დემოკრატების მიერ (რითაც მათ მოახდინეს საქართველოში 1917-19 წლებში მოქმედი „ერთი ნული საბჭოს“ რესტაურაცია). ყველააათის ცხადი იყო, რომ ამგვარ პოლიტიკურ სარბიელზე გადასვლა, ამგვარ ამკარად რუსულ პოლიტიკურ ბლოკში მოღვაწეობა ნიშნავდა რუსეთის თებერვლის რევოლუციის დროშის ქვეშ გაერთიანებას და ველიკორუსული განუყოფლობის ექლავ აღიარებას [1].

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობამ და პარლამენტმა 1921 წელს ხელი არ მოაწერა არანაირ კანტუელაციას და ამის წყალობით შენარჩუნებულ იყო საქართველოს თურთილული დამოუკიდებლობა, ეს დამოუკიდებლობა და 1918 წლის 26 მაისის აქტის ორთილული ძალმოცილება ამ ხელისუფლების სოციალ-დემოკრატ წარმომადგენელთა მიერვე იქნა დასამარტებული 1952 წელს.

1952 წლის 16 თებერვლს მიუნხენში დაფუძნდა „ანტიბოლშევიკი ერთი საქართველოსი ცენტრი“. ქართველმა სოციალ-დემოკრატებმა რუსეთის დიასპორასთან აქტიური თანამშრომლობა დაიწყეს იმავე წელს საკოორდინაციო ცენტრში გაერთიანებული პოლიტიკური ძალების ლიდერებმა ხელი მოაწერა ცენტრის სტა

საერთო დანერგვებულნი კავკასიის დამოუკიდებლობითა, მიუთითებს სახელთურნი მარული ზედი.

რაც შეიძლება ითვლებოდეს მხაგრულ პოლიტიკას, მას ზედმოწყობით წარმოადგენს კახე ნანუაშვილი [45] ყრბილ ავტორი შიგვითხრობს საბჭოთა სპექტრისაგან უფროს მხაგრულნი საქმიანობის შესახებ მეორე მსოფლიო ომის წლებში:

„მსოფლიო ომის დამთავრებიდან რამდენიმე წელიწადში დასაწყისიდან აღმოჩინა, რომ წარმოადგენდა რუსეთის ძირ კახედებული „კიევი ომის“ ობიექტს. ეს ძველი რუსული ურთიერთობები დასაწყისისათვის საყრდენით ახალი ომი და ვი ქალური აღი აქნას წარმოადგენდა ამ ფაქტის დადგენის შემდგომ, დასაწყისის პირველი რეაქცია მდგომარეობდა საპასუხო მორადირო წინააღმდეგობის გაწევაში. ამ მიზნით ზოგმა პოლიტიკურმა მხარემ დააწყო დანერგვება იმ ელემენტებით, რომლებიც, ახალი ომის დროს პირდაპირედ დაფს, ისინი მაშინვე წააწყდნენ პიტლურის სამსახურს, რომელიც ეთიომ ხელმძღვანელობდა სხელ, სხელ და ომებუდი ერის მოძრაობის და ეთიომ ადგილი და მოედოება კომუნისტს წინააღმდეგ ამ ურების ბრძოლის საქმეში.“

ამ ფაქტის ტრადიციული გაგრძელება იყოფა დამოუკიდებლობის მოძრაობის მოყოქრებულად დასაწყისი სქეს სხელ ომისათვის რომ ეს ტრადიციული გამოვლენილი უფრო სიხელად საფრთხი მისი გაგრძელების ეტაპების განხილვა. ეს ტრადიციული ელემენტები შეტყუებულიად ქართულ ნაწილს შეეხო.

მეორე მსოფლიო ომის დროს, საფრანგეთის ოკუპაციის შემდეგ ქართული ემიგრაციის ყველა პოლიტიკური ცენტრი პიტლურის ხელთ აღმოჩნდა.

დამოუკიდებლობის პერიოდის (1918-1921) საქარს ყველს კონსტიტუციური მთავრობა პიტლურის ხელში იყო, მაგრამ არ იყო ნებადართული ამის გახშირება. ეს შეიძლება აიხსნას იმ ფაქტით, რომ ეს მთავრობა სიცოცხლე-დემოკრატიული იყო და არ შეესაბამებოდა პიტლურის ჩარაგვებს.

პიტლურის ხელთ იყო, ავტორი, ყველა ქართული პარტია პირველი ქართული პარლამენტული და დემოკრატიული კრებიდან, რომლებიც არჩეული იყო ორთვე სქეს ს მოქალაქეთა პარლამარი, თანაწარუფლებიანი, საყოველთაო, უფრული და პროპორციული არჩევნების შედეგად.

ამ პოლიტიკური ჯგუფების გარდა, იმ დროს გერმანიაში იყო მცირე ჯგუფი პაროქნებობის, რომლებმაც მსოფლიო ომის დროს ჩამოაყალიბეს „საქართველოს განთავისუფლებიანი ეროვნული კომიტეტი“ (იუ. ნანუაშვილი ამ შემთხვევაში ყდება აღნიშნული კომიტეტი).

მიტეტი დაფუძნდა 1908 წელს დ. ე. ს. კომიტეტი თანამშრომლობდა გერმანიის (თავიანობის პირველი მსოფლიო ომის დროს და ამ პირობებში კარგად იცნობდნენ მესამე რაიხის პოლიტიკურ წრეში.

გეტლიხში საიდრის (Haydrieh) 1941 წ. 17 იანვარს ბრძანებით საიდრის ხელთ იყო მათი ხელმძღვანელობის დაცვა. შესაძლებელი იყო მხილდელ კრების დღური ელემენტების მოხმობა. ფრანგული საიდრული პოლიტიკის ფაქტების მიერ ჯგუფი ჩაუდგა სათავეში ყველა ქართულ საქმეს. საფრანგეთში გერმანელებმა შეესაღება შემდეგ, ეს ავტორი მ. ს. სიხელადგენ კავთაბის ამბავს. 1941 წ. ეს ჯგუფი, არ უფრო, მ. ს. სიხელადგენ საქმეების ხელმძღვანელობაში და ხელმძღვანელად მათი პოლიტიკური სტრუქტურის. მისი ზნეობრივი დონე იყო სიხელ, რომელიც საფრანგეთში ცენტრში, ბერლინში, კომუნისტური უფრული თითქმის თვითნებურად იყო აქტიური და მხოლოდ გერმანელებს არ შეეძლოთ ელემენტის, მაშინ, როდესაც ყველა სხვისთვის ეს არ წარმოადგენდა ავტორიტეტის, რუსეთში წახელისთვის კომუნისტური უფრული ავტორიტეტის და სარკასტულად უხედიდა მათი მოქმედებებს.

მანქანა წარმოადგენდა ქართული პოლიტიკური წრეების გულ-გატეხილი და გაწევილი, რომელიც პიტლურთან მტკიცეული შეხება სქეს ყველა ელემენტის იგივე კომუნისტური ბანდა ცნო პოლიტიკურ ფაქტორად, რომელიც კომუნისტური ბანდა აქცია კომუნისტთან ბრძოლის გამოცდელი და შექმნა პირობები, რომლებიც საშუალებას აძლევდა მათი გაყოფის ელემენტებით კრისნადელი საქმიანობა.

აქველი ჯგუფი დადასტურება საიდრისის ხელთ ნახსენები ბრძანების, მორა მთავარი შედეგები სა. ნაცისტების პრინციპული შეკდომებისა შედეგად სანქციონირებული და დედალიზებული კომუნისტური ელემენტები დაფუძნდნენ დასაწყისის სახელმწიფოთა აღმინისტრაციებში.

ეს ყოველი წარმოუდგენდალად გამოყვრება. შინაი კომიდან (ჩხმდ) ჩვესტების წილში და იქიდან დასაწყისის აღმინისტრაციებში მოუხელადილ ამისა. ანტო-კომუნისტური ელემენტები იათვის ეს არის რეალური ფაქტი.

დამოუკიდებლობის პერიოდის ეს ნ. ს. სიხელადგენ (Lienz) აქცია, ამის, რომ აბჭოთა კომუნისტის მოთქმე აღმოჩინებს კომუნისტების ხელში ავტორიტეტს. აღნიშნავს იგივე ნანუაშვილი [45] ყრბილობით, ეს ამბობს იგივე ურთხელ წარმოადგენს საბჭოთა ომისათვის ტემპირატს სახეს, კიდევ ურთხელ დაგვიფიქრებს, თუ რაოდენ ყიხელად უნდა იქონს აბჭოთა დამოუკიდებელი საქარს ყველა ეს სიხელადგენ არ უნდა მოედინოს, ყიხიდან ყიხილი იგიველია, რუსეთის ბუნება და დიდსიკრობებულური მათი კი არა.

აღნიშნავს თავის ერთ-ერთ ინტერვიუში პროფ. ვ. გურული [28].
ჩვენ ვერ დავუთანებთ ამ მოსაზრებას. მეტადრე, ცნობად ავტო-
ნომალ არაერთგზის ცუდად ექნა გადმოცემული ქართული ერი და
და ქართული სახელმწიფოებრიობის შტრების მიერ.

სამწევართოდ, საქართველოს მისიონარი თურქეთის ექსპანსიური
ზადის გადგომების ვერ კიდევ საქართველოს დამოუკიდებლობის
გაბრუნებად. პრესა დიპლომატიის სხვა კომპონენტების
დროს დავით ხათავე და ამას როგორც "ქართული" და "დავით
შენუაშვილი" ხელის ქართულ სოციალ-დემოკრატიულ წინააღმდეგობას
ლიტერატურაში შევადგამთ პარტიზმში გამართულ ერთ სიღარიბე ქრისტიან
ახლოდღად აღიარა აწ განხვევებულმა აკადემიკოსმა ჩხენკელმა და ისიც
დასძინა: "შეზღუდვით, როდესაც პირადად შეეხებოდა ქართული სახელ-
მწიფო, მან პირადად მის ხრამს თქვენ რომ თავისი დროს პრესა
ტოქსიკოს კონკრეტულობის და წარუბოლოთ, ჩვენ კი მწკრივ
თურქება არ დავუთმობდითო. ამხარადა, ავტორს მისი პრესა
ლი ამას აცხადებდა მისი თვლითი მონათმშენებლობის წინაშე
და მართლაც, იმ პერიოდში ეს დაბრუნებითი პოზიციები იყო და
მოთხოვნა იმისა, რომ დაბრუნებულიყო გამოსაყვანად." -

აღნიშნავდა ა. მანგელიშვილი [19]. ეხება რა რუსეთის მიერ სა-
ქართველოს ოკუპაციას, იმავე წერხელში იგი სამართლიანად აღ-
ნიშნავს, რომ ამ დროს სტალინი, რომელსაც არაღ უფროდა სა-
ქართველოს ბედი-ბედილი. პირადი მოტყუებით ხელმძღვანელობდა.
კერძოდ, "ვერ თავის თანამოებობის გაამართლებდა როგორც
ერთგზისა კომისარი და მერე ქართულ მერვეკიებზე შურს
იძიებდა, რომელთაც ის საქართველოდან გააძევეს..." - მითითებდა
ა. მანგელიშვილი [19].

ეხებოდა რა 1918 წელს საქართველოს სახელმწიფოებრივი
დამოუკიდებლობის აღდგენას, შიხ. წერეთელი დიდი გულისტყი-
ვლით აღნიშნავდა, "საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხა-
დებას ჩვენი მერვეკიები დიდ პარტიკულურ აქტად სთვლიან. მაგ-
რამ, დამოუკიდებლობა მათ იმუდებით გამოაცხადეს. რუსეთის
დანგრევა და თურქეთის ძლიერების ფაშები იმდენ უფრო მიზე-
ზი იყვნენ 1918 წლის დამოუკიდებლობისა, ვიდრე მერვეკიების პარ-
ტიკულარში. ამბობენ, რომ აწორედ დამოუკიდებლობის გამოცხადე-
ბის გადაწყვეტისას დიდერი პარტიკულარ წინააღმდეგი იყო ამ აქტი-
ვის და თავისი "განსაკუთრებული აზრი" პარტიკულარში შეატანია,
ხოლო მერე დიდ მერვეკის გაერით გულის შემოცანა, როდესაც
დამოუკიდებლობის გამოცხადება გადაწყდა. ანუ, დიდი?" - სუ-
ფერითა, ჩვენ მარქსისტთა სულისკეთების დაახასიათებს ამგვარი
ანუკლოტიკა და სრული ჭეშმარიტება კი ის არის, რომ ვორ-

დასა და წერეთელი რომ დემოკრატიული რუსეთის სახელმწიფო
კაცები კონკრეტულად ამ ხანში, ხელთ მასობრივად გადამწყვეტი
გამგენი დაბრუნდნენ. დიდ მერვეკიები საქართველოს რუსის
გარეშე მისი "სოციალ-დემოკრატიული" აქტიურობის ქართულ მერვეკი-
თა წინააღმდეგობით, "დემოკრატიის" სახელით, 1921 წელს უფ-
როდესაც მერვეკიები რუსეთისა და სომხეთის პრეტენზიებითაც

რასაც დიდ მერვეკიები თავიანთ პარტიკულარში სწავლიან "მაქ-
სიმალდეს", იმ. სვე "მისი-დ-ურად" სწავლიდნენ მერვეკიები
ლიტერატურაში და კი მათი პარტიკულარის მოთხოვნა. აღნიშნავდა სახე-

შიხ. წერეთლის ნათქვამი აღატიურებს კ. სილიას სიტყვები.
"მერვეკიები სურთ შეინარსონ ის მდგომარეობა ძალიან წინას-
წორებით, რაც საქართველოში არ ემთხვევა მათი ბატონობის
დროს. მათ იმუდებით, რომ მას შესაძლებელია ველიწამა განელო-
მათი კონკრეტული, რომ პარტიკულარს ვერა მერვეკიები სურთ შეატ-
ციონ. ამი მყოფი, მერე ამ პარტიკულარს გაბოლმეყოფდა, ნიადავი
გამოყვანით და აქ კი ემთხვევა მათი უკიდურესობის შეადგენენ
არ გაერთიანება, რომ დღემდის ბოლო ვერ მოგვიღია ამ პარტიკის
ბატონობის სათესი" [29].

აქტიურობა ამხარადა იყო როგორც ქართული პოლიტიკური
ემოტიურობის, იგი ეერთოთა სრულყოფილი საზოგადოების გულის-
წერხის 933 წელს ერთი ლიგის მიერ საბჭოთა კავშირის ცნობისა
და მისი დიდი წევრად მიღება გამო ამ ფაქტს სათარაოდ გა-
მოყვანა ქართული ემიგრანტული პრესა. მაგალითად, ა.
მანგელიშვილი მითითებდა: "საბჭოთა რუსეთი არის ერთადერთი
უხეში ძალიან, რომელსაც მთელი ქვეყნისა წინაშე არავითხედ, ასე
ცინიკურად დაარღვია საერთაშორისო უფლებების სამართლის -
დღეს ექვდა სორმა, რომლის დაცვისთვისაც დაარსდა ერთი ლიგა.
საერთაშორისო უფლებების შელახვის კლასიკური ნიმუშია საქარ-
თელთა მაგალითი. 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულების დარღვე-
ვით და საქართველოს შეიარაღებული ძალით (ომის გამოუცხადებ-
ლიდ, ცხადია) დაპყრობით, მან ავრეთე დაიხარა ჩასცა იმ პრინ-
ციპებს, რომლითაც ერთი ლიგა ამ პარტიკულარის თანამშრომლო-
ბით ქვეყანას სრულ მთელი დამოუკიდებლობისა გამოცხადება. იმდენ
ლიგის პრინციპები რუსეთისად, მასში შესვლის შემდეგ უნდა
გაერთიანდეს? აი, ლიგის პარტიკის მე-20 პუქტში რაა ვით-
ხელობით. "... თუ რომელიმე წევრს ღიჯაში შესვლამდე მიღებული
აქვს თავისუფალი მოქალაქისა, რომელიც არ ეთარხმებთან ერ-
თა ლიგის საზოგადოებისა მაქტს მან ენდა მიიღოს უშუალოდ ზო-
მები, რათა გაერთიანდეს რუსეთის თაყი ამ პოლიტიკულითაგან" ამიტომ
იყო, რომ ლიგის მიწვევებზე დიპლომატიის თაყი მასხუხი

მასპინძლებს უკახსენა: "მე-12 და მე-13 მუხედები წესდებისა ითვალისწინებენ სსსპარტლოსა და არბიტრაჟის წესებს. ამასთან დაკავშირებით საბჭოთა ხელისუფლებას საჭიროდ მოაჩნია აღნიშნოს ახლავე, რომ მისი აზრით, ეს პროცედურა არ შეიძლება გაგრძელდეს ისეთ შემთხვევებზე, რომელნიც წინ უსწრებდნენ საბჭოთა კავშირის ერთა ლიგაში შესვლას." ეს მოსწრებული ხრიკიც ამტკიცებს იმას, რომ რუსეთი პაქტის დებულების დამრღვევო, ლიგას პირობას უდებს, რომ ის მის დანაშაულებში არ გამოვლადება. უკანასკნელში კი, როგორც ვიცით, არაფერზედ კრინტი არ დასძრა და სიმართლის წინაშე განგებ თვალზე ახეულმა მას საგარეოელი მიართვა" [16].

რუსული ბოლშევიზმის ბუნებაზე მსჯელობისას ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის თვალსაზრისით მოღვაწე ს. ფირცხალავე აღნიშნავდა: "ბოლშევიკებში შეიშავეს თავისებურად გაგებული, მარქსისტულ მოძღვრებაზედ დამყარებული გეგმა, რომელსაც შეუზავეს რუსის ერის ბევრი თვისება და აგრეთვე ძველი რუსეთის მმართველობის წესები და ტრადიციები, და მოინდომეს დიქტატურის, უმნიშვნელო უმცირესობის ბატონობით ქვეყნის "გაბედნიერება". მოუხდავად პოლიტიკური, ეკონომიკური, გონებრივი ეთიორებისა. მათი იარაღია ძალდატანება, ტერორი, სრული ამორალუბა, მოპირდაპირის ფიზიკური მოსპობა, განადგურება ყოველი საშუალებით. უკუაგდეს პარტიის ცემა ადამიანის პიროვნების, სიცოცხლის, თავისუფლების, მათი დამახასიათებელია განსაკუთრებით პიროვნების უსაზღვრო სიძულვილი. ესინდებამ საკუთარი მიმხრეებზეც კი, რომელთაც სთვლიან ზარბაზნის უბრალო "ხორცად". მათ უყრო დაუნდობელი არიან მოწინააღმდეგეთა მიმართ" [35]. ეფიკრობთ, ზუსტი დახასიათებაა იმ საშინელი ძალისა, რომელიც ბოლშევიკურ-კომუნისტური პარტიის სახით, 70 წლის მანძილზე სინხდს სწოვდა ნახევარ მსოფლიოს.

დ. ვანაძეს მოაქვს ერთი მეტად საგულისხმო ამონარიდი ემიგრაციაში მოღვაწე რუსი ისტორიკოსის და ფილოსოფოსის, პროფ. გ. ფელოტაის საშრომიდან "იმპერიის ბედი": "იდეოლოგიები და ბოლშევიკური პარტიის შემქმნელები უმთავრესად რუსობა იყო. ბოლშევიკები ადვილად დამკვიდრდნენ პეტერბურგში და მოსკოვში. ევლიკოროსიის ტრადიციებში აღბათ იმალებოდა რაღაც თვისებები, რომელნიც ასაზრდოვებდა ბოლშევიზმს ბატონ-მონობა, სათქმო მფლობელობა, თვითმსკრობელობა" [6]. პროფ. ფელოტოვი გახლდათ ის პიროვნება, რომელიც რამდენიმე ათეული წლის მანძილზე საგანგებოდ იკვლევდა რუსული ბოლშევიზმის ბუნებას, რუსული საზოგადოებრივი აზრისა და რუსეთის ისტორიის სწორედ ამიტომ, განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს მის მიერ

თქმული ეს სიტყვები. სხვათა შორის, ანალოგიური მოსაზრებები აქვს გამოთქმული ისევე გამოჩენილ მოაზროვნეს, პროფ. ნ. ბერდიაევს.

დაბოლოს, უნდა აღინიშნოს საქართველოში ბოლო დროს გამოცემული ზოგიერთი ნაშრომის შესახებ.

საქართველოს 1921-1923 წლების პოლიტიკური ისტორიის საკითხები შესწავლილი აქვს აწ განსვენებულ ისტორიკოსს, პროფ. დ. თოიძეს [9]. კერძოდ, მის მიერ ახლებურად არის გაშუქებული საქართველოს გასაბჭოება, ავტონომიური რესპუბლიკების შექმნა, ხსრკის შექმნა და სხვა საკუთადღებო საკითხები, რომლებიც საუსებით მჭრეენილი სახით იყო წარმოჩენილი გ.წ. "საბჭოთა ისტორიოგრაფიის" მიერ.

1918-1921 წლებში საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სახელმწიფო იდეოლოგიისა და პოლიტიკის საკითხები და იმდროინდელი ქართული საზოგადოებრივი აზრი საგანგებოდ აქვს შესწავლილი დ. ჭუმბურიძეს [38].

ბოლშევიზმ-მენშევიზმის როლი 1910-იანი წლების დამდეგის და 1920-იანი წლების დამდეგის ისტორიაში მეტ-ნაკლებად არის წარმოჩენილი ბოლო დროს გამოცემულ სახელმძღვანელოებშიც [13, 32].

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა

1. აღლ. ასათიანი, ამერიკა და რუსეთი- ჟ. "ივერია", პარიზი, №5-6, 1953.
2. რ. გაბაშვილი, რაც მახსოვს, მიუნხენი, 1959.
3. გაზ. "ზარია ეოსტოკა", თბილისი, 1961 წლის 22 აპრილი.
4. ა. ღონაურო, საბჭოთა კავშირის საგარეო საქმეთა სამინისტროს დოკუმენტები- ჟ. "კავკასიონი", პარიზი, XV, 1971.
5. დ. ეანაძე, "მეგლი" და "კრავი"- გაზ. "ქართული აზრი", ნიუ-იორკი, №4, 1956.
6. დ. ეანაძე, ქართული ეროვნული ძირები და რუსული ბოლშევიზმი, მიუნხენი, 1957.
7. იე. ზურაბიშვილი, საქართველოს საერთაშორისო მდგომარეობა, პარიზი, 1936.
8. ე. თევზაძე, განუღილი გზა- ჟ. "ივერია", პარიზი, №32, 1988.
9. ლ. თოძე, საქართველოს პოლიტიკური ისტორია (1921-1923 წლები), თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1999.
10. შ. კალანდიაძე, 50 წლისთავი- ჟ. "ივერია", პარიზი, №14, 1971.
11. გ. კვინიტაძე, ჩემი პასუხი, პარიზი, 1954.
12. ზ. ღვინიძე, თხზულებანი, ტ. 45, თბილისი.
13. ფ. ღონაშვილი, საქართველოს ისტორია. 1918-1991 (სახელმძღვანელო საშუალო სკოლებისათვის), მეხუთე გამოცემა, გამომცემლობა "განათლება", თბილისი, 2002.
14. მ.დ. თაყაიშვილი, სამხედრო სკოლაზე- ჟ. "კავკასიონი", პარიზი, XV, 1971.
15. ნ. მათიკაშვილი, შ. კვანთაშვილი, თუნქრები- ჟ. "ივერია", პარიზი, №32, 1988.
16. აღლ. მანუკელიშვილი, საერთაშორისო შშვიდობიანობა და ერთა ღიგა- გაზ. "შომაკალი", პარიზი, №5-6, 1934.
17. აღლ. მანუკელიშვილი, საქართველოს საზღვრები, პარიზი, 1938.
18. აღლ. მანუკელიშვილი, საქართველოს ისტორია- ჟ. "ცისკარი", თბილისი, №10, 1990.
19. აღლ. მანუკელიშვილი, შემობრუნება- ჟ. "გუშაგი", პარიზი, №29, 1992.

20. შ. მანუკელიშვილი, მოგონებანი- წიგნი: "ქართველები გერმანული დროშის ქვეშ მეორე მსოფლიო ომში", თბილისი, 1994.
21. ა. მენთეშაშვილი- გაზ. "სახალხო განათლება", თბილისი, 1989 წლის 20 დეკემბერი.
22. გ. ნოზაძე, საქართველოს აღდგენისათვის ბრძოლა- ჟ. "საქართველო", პარიზი, მაისი, 1939.
23. ვ. ნოზაძე, ქართული მარქსიზმი და ეროვნული საკითხი- ჟ. "ორნატი", პარიზი, №3, 1934.
24. ელ. პატარიძე, საქართველოს ტერიტორიის საკითხი- ჟ. "სამშობლო", პარიზი, №23-24, 1938.
25. გ. ჟორდანი, გამოხატულება წიგნზე: Jean Martin, Textes et Souvenirs, Geneve, 1965- ჟ. "კავკასიონი", პარიზი, XII, 1967.
26. ეურნ. "ბული ქართლისა", პარიზი, №16, 1954.
27. ეურნ. "კავკასიონი", პარიზი, XX, 1981.
28. რატომ ითხოვდნენ მამადიანი ქართველები აჭარის ავტონომიის (საუბარი პროფ. ეახტანე გურულთან)- ჟ. "თბილისელები", თბილისი, №5, 2004.
29. კ. სალია, ეროვნული ფორტი- გაზ. "თეთრი გიორგი", პარიზი, №74-75, 1934.
30. საქართველოს რესპუბლიკის კანონთა კრებული, ტფილისი, 1919.
31. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. VI, გამომცემლობა "საბჭ. საქართველო", თბილისი, 1979.
32. საქართველოს ისტორია. XX საუკუნე (სახელმძღვანელო თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ისტორიის ფაკულტეტის სტუდენტებისათვის), თსუ-ის გამომცემლობა, თბილისი, 2003.
33. დ. სინდიკელი, მსოფლიოს აღრევის მიზეზი- გაზ. "ქართული აზრი", ნიუ-იორკი, №2, 1956.
34. გრ. ურატაძე, საზოგადოებრივი მოძრაობა საქართველოში (1821-1921), პარიზი, 1939.
35. ს. უირცხილაძე, ამბავთა და საქმეთა მოლოდინში, პარიზი, 1935.
36. ქართველი ხალხის სამსჯავროზე, პარიზი, 1968.
37. მ. წერეთელი, მათი "ბრწყინვალე" თარიღი- გაზ. "თეთრი გიორგი", პარიზი, №74-75, 1934.
38. დ. ჭუმბურიძე, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სახელმწიფო იდეოლოგია და პოლიტიკა 1918-1921 წლებში და ქართული საზოგადოებრივი აზრი (დისერტაცია ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო

ბარისხის მონაპოვებდაც), ხელნაწერის უფლებით, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის იმ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტი, თბილისი, 2001.

39. А. Атанелишвили, Против буржуазной фальсификации истории Советской Грузии, издательство "Мецниереба", Тбилиси, 1983.
40. Борьба за победу советской власти в Грузии (документы и материалы), Тбилиси, 1958.
41. Документы и материалы по внешней политике Закавказья и Грузии, Тифлис, 1919.
42. Газ. "Красный войн", 26 марта 1921 г.
43. Горели, Г.П.У. и эмигранты в Истамбуле, Париж, 1935.
44. В. Хармадарян, В.И. Ленин и создание Закавказской федерации (1921-1923 гг), Ереван, 1969.
45. Jan V. Nanuashvili, What everyone in the Free World should know about Russia, New-York-Washington-Hollywood, 1973.

Levan Z. Urushadze

Bolshevism-Menshevism and the Democratic Republic of Georgia (1918-1921)

Summary

On the base of the noteworthy data of the Georgian emigrant literature and the documentary sources, reflected history of the Democratic Republic of Georgia (1918-1921), is shown that a policy both Russia of Bolsheviks and, unfortunately, the governed Georgian Social-Democratic Party was anti-Georgian. It must there add also co-ordinated with Russia the anti-Caucasian policy of Turkey. On the whole it stipulated the fall of the Democratic Republic of Georgia. The Bolshevik Russia had occupied and actually annexed Georgia in February-March, 1921.

Besides this, it is shown that anti-national activity of the Georgian Social-Democrats (Mensheviks) was continuing also after emigration.

A clear example of this was participation of them in the negotiations with the representatives of the Russian and non-Russian emigration in Wisbaden and then in Munich, where on October 16, 1953, was established "The Co-ordinating Centre of the Anti-Bolshevik Peoples". They signed the Statute of the Centre in accordance with the "anti-Bolshevik peoples", entered in the former Tsarist Empire, would give up the part of their sovereignty to Russia. The distinguished Georgian authority of International Law, Professor of the Strasbourg University Mikiheil Muskhelishvili (Mouskheli) wrote in 1954: "Signing of this Statute by the Georgians meant of course that Georgia had lost the statute of the sovereign state, which Georgia cannot demand this sovereignty, the independence in the future as a right, which was taken away by the lawless action. Consequently, now the question is not touch to re-establishment of this right, but to repeated obtaining of it".

დაიბეჭდა შ.პ.ს. „ენა და კულტურა“-ს სტამბაში
0162, თბილისი, ი.ჭავჭავაძის გამზ., 45